

Paweł PIETNOCZKA

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

pawel.pietnoczka@uwm.edu.pl

POLITYKA JĘZYKOWA W NIEPODLEGŁEJ UKRAINIE

MIĘDZY ZWIĘKSZENIEM STATUSU JĘZYKA ROSYJSKIEGO A ZAPEWNIENIEM WSPARCIA JĘZYKOWI UKRAIŃSKIEMU

ABSTRACT **Language Policy in Independent Ukraine: Between Increasing the Status of the Russian Language and Providing Support for the Ukrainian Language**

The article provides an overview of the legal norms regulating language issues at the time of the birth of Ukrainian statehood, as well as the changes which occurred in this area at different stages of independence, in particular during the presidency of V. Yanukovych as a result of the adoption of the act on principles of language policy, and in the period following the Revolution of Dignity, when the act on ensuring the functioning of Ukrainian as the official language was adopted. In addition, the article shows which political forces gave their support to the language laws adopted during the period of independence and what position civil society representatives took towards the proposed legal solutions.

Keywords: language policy, Ukraine, language act, Ukrainian language, Russian language

Słowa kluczowe: polityka językowa, Ukraina, ustawa językowa, język ukraiński, język rosyjski

WPROWADZENIE

Jednym z zasadniczych zagadnień, w związku z którym dochodziło do licznych sporów politycznych w warunkach niepodległej Ukrainy, była kwestia polityki językowej. Problem ten podnoszony był przede wszystkim podczas poszczególnych prezydenckich i parlamentarnych kampanii wyborczych, głównie przez zwolenników zwiększenia pozycji języka rosyjskiego i przyznania mu statusu języka państwowego na równi z językiem ukraińskim¹. Z kolei przeciwnicy takiego rozwiązania zaznaczali, że to język ukraiński potrzebuje wsparcia państwa, by w większym stopniu zaistnieć na całym terytorium Ukrainy oraz w poszczególnych sferach życia społecznego, dotychczas zdominowanych przez obecność języka rosyjskiego. Do takiej sytuacji doprowadziła polityka rusyfikacji mająca miejsce w okresie Imperium Rosyjskiego oraz Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich². W kontekście powyższego istotne jest przyjrzenie się zasadniczym zmianom, które zachodziły w ukraińskim prawie odzwierciedlającym politykę językową państwa.

Pojęcie polityki językowej jest określane na różny sposób, dlatego też w literaturze przedmiotu znajdziemy wiele jej definicji. Władysław Lubaś uznał, iż w warunkach polskich należy ją rozumieć jako *z góry zaplanowane, świadome działanie instytucji i poszczególnych jednostek (uczonych, twórców, polityków), które przynosić będzie pozytywne skutki we wszystkich dziedzinach, w których mowa ludzka odgrywa szeroką rolę kontaktową*³. Zaznaczył przy tym, iż tradycyjnie rozumiano ją jako *działanie wyróżniające określony język w państwie wielonarodowym i wielojęzycznym, albo określony dialekt w obrębie jakiegoś języka*⁴. Stanisław Gajda wskazywał, iż polityka językowa polega na *wielopodmiotowej i wielokierunkowej działalności nakierowanej na język i jego funkcjonowanie*, zaznaczając, że mogą jej przyświecać różne motywy, cele i okoliczności, a jej podejmowanie związane jest z przeświadczeniem, że *role języka – komunikacyjna, poznawcza i socjetalna – są tak ważne, iż nie można pozostawić spraw językowych własnemu biegowi*⁵.

Walery Pisarek zaznacza z kolei, iż opisując politykę językową, należy rozróżnić co najmniej jej trzy aspekty: prawny, kulturalnojęzykowy oraz edukacyjny. W przypadku pierwszego z nich – prawnego – uwaga skupia się na *wszystkich decyzjach dotyczących*

¹ Już podczas rywalizacji o najwyższy urząd w państwie w 1994 r. późniejszy zwycięzca wyborów, Leonid Kuczma, akcentował potrzebę zwiększenia statusu języka rosyjskiego, zob. V. Kulyk, *Movna polityka ta suspił'ni nastanovy shchodo neyi pislya Pomaranchevoyi revolyutsiyi*, [w:] *Movna polityka ta movna sytuatsiya v Ukraini: analiz i rekomendatsiyi*, red. Yu. Besters-Dil'ger, Kyiv 2010, s. 18.

² M. Kocherhan, *Movna sytuatsiya i movna polityka v Ukraini*, „Svitohlyad” 2008, nr 2, s. 18-19; L. Masenko, *Movna sytuatsiya Ukrainy: sotsiolingwistychnyy analiz*, [w:] *Movna polityka ta movna...*, s. 96-97.

³ W. Lubaś, *Spoleczne uwarunkowania współczesnej polszczyzny. Szkice socjolingwistyczne*, Kraków 1979, s. 90.

⁴ *Tamże*.

⁵ S. Gajda, *Językowa przyszłość a polityka językowa*, [w:] *Polska polityka językowa w Unii Europejskiej*, red. J. Warchał, D. Krzyżyk, Katowice 2008, s. 65.

*uprzywilejowania określonego języka, jego odmiany lub określonych języków w danej społeczności, ograniczania użycia innych jego odmian lub innych języków*⁶. Za najpospolitsze przejawy tak pojmowanej polityki językowej uznaje więc przepisy konstytucji, ustaw, rozporządzeń oraz dokumentów niższego rzędu określające, jaki język (lub języki) będzie językiem urzędowym w państwie, na danym obszarze czy też w instytucji. W ramach aspektu prawnego badacz wskazał na różne typy polityk językowych prowadzonych przez państwa, a wyróżnionych przez Jacques'a Leclerca, mianowicie: politykę asymilacji, politykę nieinterwencji, ustawowego zróżnicowania języków, dowartościowania języka urzędowego oraz polityki strefowe faworyzujące dwa lub też trzy języki urzędowe. Aspekt kulturalnojęzykowy polityki językowej, wedle autora, przejawia się w *działaniach uzasadnianych troską o jakość określonego języka, a zwłaszcza o formę językową tekstów w tym języku*, aspekt edukacyjny zaś przypisany został *wszelkim założeniom i wynikającym z nich decyzjom lub działaniom w dziedzinie nauczania tzw. języków obcych*⁷.

Szerzeg określeń pojęcia polityki językowej znajdujemy również w ukraińskiej literaturze przedmiotu. Mychajło Koczerhan zdefiniował ją jako *świadomy i celowy wpływ, mający na celu sprzyjanie efektywnemu funkcjonowaniu języka w różnych sferach jego zastosowania; kompleks zasad ideologicznych i środków praktycznych dotyczących rozwiązywania problemów językowych w społeczeństwie, w państwie; kompleks środków politycznych i administracyjnych, mających na celu zapewnienie językowi rozwoju w pożądanym kierunku*⁸.

Badacz określił ją również jako *część polityki narodowej danego państwa, gdyż dotyczy zmiany lub utrzymania istniejącego funkcjonalnego podziału języków w wielojęzycznym społeczeństwie*⁹. Z kolei według Wołodymyra Kułyka „polityka językowa” to *całokształt decyzji dotyczących funkcji i form języków używanych w społeczeństwie*, jej głównym elementem, szczególnie w państwach wielojęzycznych, jest *zaś podejmowanie decyzji w zakresie statusów prawnych języków najczęściej używanych przez obywateli*¹⁰.

Celem badań jest wyjaśnienie zmian zachodzących w obszarze polityki językowej prowadzonej na poszczególnych etapach niepodległości Ukrainy, w szczególności zaś za prezydentury Wiktora Janukowycza, gdy uchwalono ustawę o zasadach polityki językowej, oraz w okresie przypadającym po Rewolucji Godności, w którym przyjęto ustawę o zapewnieniu funkcjonowania języka ukraińskiego jako państwowego.

Na wstępie pracy badawczej wysunięte zostały następujące hipotezy badawcze:

1. Przyjęcie ustawy o zasadach polityki językowej w 2012 r. oznaczało zasadniczą zmianę polityki językowej państwa polegającą na znacznym zwiększeniu statusu języka

⁶ W. Pisarek, *Polityka językowa w wybranych krajach europejskich*, [w:] *Polska polityka językowa w Unii Europejskiej*, red. J. Warchała, D. Krzyżyk, Katowice 2008, s. 80-81.

⁷ *Tamże*, s. 81-83.

⁸ M. Kocherhan, *Movna sytuatsiya...*, s. 18.

⁹ *Tamże*.

¹⁰ V. Kułyk, *Movna polityka*, [w:] *Politychna entsyklopediya*, hol. redkol. Yu. Levenets', Kyiv 2011, s. 461. Szerzej na temat definiowania polityki językowej zob. W. Lubaś, *Polityka językowa*, Opole 2009, s. 35-50; J. Łuczak, *Polityka językowa Unii Europejskiej*, Warszawa 2010, s. 16-18.

rosyjskiego; 2. Uchwalenie przepisów zwiększających pozycję języka rosyjskiego spotkało się z krytyczną reakcją partii opozycyjnych, ekspertów oraz przedstawicieli świata nauki i kultury; 3. Zwycięstwo Euromajdanu i odsunięcie od władzy W. Janukowycza i Partii Regionów umożliwiło zmianę polityki językowej; 4. Przyjęcie ustawy o zapewnieniu funkcjonowania języka ukraińskiego jako państwowego w 2019 r. zapewniło zwiększenie obecności języka ukraińskiego w różnych obszarach życia społecznego; 5. W okresie przypadającym po Euromajdanie znacznemu osłabieniu uległy siły polityczne opowiadające się za zwiększeniem statusu języka rosyjskiego.

Na drodze do osiągnięcia stawianego celu badawczego zastosowanie znalazł szereg metod badawczych. Spośród nich należy wymienić metodę instytucjonalno-prawną. Przedmiotem badań stały się przepisy aktów prawnych, a w szczególności normy Konstytucji Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej z 20 kwietnia 1978 r., Konstytucji Ukrainy z 28 czerwca 1996 r., Ustawy o językach w Ukraińskiej SRR z 28 października 1989 r., Ustawy o zasadach państwowej polityki językowej z 3 lipca 2012 r. oraz Ustawy o zapewnieniu funkcjonowania języka ukraińskiego jako języka państwowego z 25 kwietnia 2019 r. Spośród innych zastosowanych metod badawczych należy wymienić metodę porównawczą, decyzyjną oraz historyczną.

SYTUACJA JĘZYKOWA W UKRAINIE

Przechodząc w dalszej części tekstu do polityki językowej, warto najpierw zwrócić uwagę na sytuację językową w Ukrainie, w tym na zmiany, które następowały choćby w kontekście deklarowania języka ojczystego czy też posługiwania się w życiu codziennym językiem ukraińskim i rosyjskim. Jak dotąd w warunkach niepodległości został przeprowadzony tylko jeden spis powszechny – mianowicie w 2001 r. Zgodnie z jego wynikami język ukraiński był językiem ojczystym dla 67,5% mieszkańców, podczas gdy rosyjski – dla 29,6%¹¹. O większej złożoności kwestii językowej zaświadczyły jednak rezultaty badań socjologicznych, w których umożliwiono respondentom wskazanie jednocześnie dwóch języków ojczystych. Wyniki badań przeprowadzonych przez Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii (KMIS) w okresie bezpośrednio poprzedzającym spis powszechny wskazywały, że język ukraiński był ojczystym dla 54,4% mieszkańców, rosyjski dla 30,4%, równocześnie zaś ukraiński i rosyjski – dla 12,4%¹². Należy więc zauważyć, iż niemały odsetek społeczeństwa stanowiły osoby, które mianem ojczystego określiły jednocześnie oba języki.

Zaznaczmy, że inne badania, przeprowadzone w późniejszym czasie, wskazywały na jeszcze większą część społeczeństwa uznającą za język ojczysty równocześnie ukraiński i rosyjski. W świetle wyników sondażu Ukraińskiego Centrum Badań Ekonomicznych

¹¹ *Movnyy sklad naselennya Ukrainy za danymy vseukrayins'koho perepysu naselennya*, Derzhavnyy komitet statystyky Ukrainy, [online] <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>, 21 II 2025.

¹² P. Pietnoczka, *Partie polityczne w niepodległej Ukrainie 1991-2007*, Olsztyn 2014, s. 48-49.

i Politycznych im. Ołeksandra Razumkova przeprowadzonego w grudniu 2013 r., a więc w trakcie trwania Rewolucji Godności, język ukraiński był językiem ojczystym dla 48,3% mieszkańców, rosyjski dla 26,2%, oba języki jednocześnie zaś – aż dla 23,2%¹³. Należy zaznaczyć, iż w kolejnych latach, przypadających już na okres rosyjskiej agresji, znacznie wzrósł odsetek mieszkańców Ukrainy wskazujących ukraiński jako język ojczysty. W grudniu 2015 r. wyniósł 59,9%, w marcu 2017 – 67,7%, w czerwcu 2024 zaś – 78,4%. Jednocześnie zmniejszeniu uległ odsetek osób deklarujących język rosyjski jako ojczysty oraz osób wskazujących równocześnie ukraiński i rosyjski. W grudniu 2015 r. język rosyjski za ojczysty uznawało 15,1% ludności Ukrainy, w marcu 2017 – 13,8%, w czerwcu 2024 r. zaś już tylko 6,4%. Natomiast w przypadku jednoczesnego uznawania dwóch języków za ojczysty uzyskane wyniki były następujące – odpowiednio: 22,1%, 15,7% i 13,1%¹⁴.

Na jeszcze większą rolę języka rosyjskiego odgrywaną przez znaczną część niepodległości wskazywały rezultaty badań dotyczące tego, którym językiem mieszkańcy Ukrainy posługują się w życiu codziennym. Według wyników uzyskanych w 2006 r. przez Centrum Badań Socjologicznych „Opinia Społeczna” aż 40,3% respondentów posługiwało się na co dzień językiem rosyjskim, z czego 25,2% wyłącznie, 15,1% zaś najczęściej; językiem ukraińskim 35,3% – w tym 22,4% wyłącznie, a 12,9% najczęściej; natomiast w równym stopniu posługiwano się oboma językami – 20,4%¹⁵. Ponadto 3,1% badanych zadeklarowało, że posługuje się na co dzień surżykiem¹⁶, 0,9% zaś wskazało inne języki¹⁷. Z kolei Centrum Razumkova, pytając o język, którym Ukraińcy posługują się w domu, w 2006 r. uzyskało następujące wyniki: ukraińskim – 39,3%, przeważnie ukraińskim – 6,7%, rosyjskim – 28,1%, przeważnie rosyjskim – 9,5%, czasem ukraińskim, a czasem rosyjskim – 14,7%¹⁸. Kolejne badania przeprowadzane przez ten ośrodek, podobnie jak w przypadku języka ojczystego, wskazywały na korzystne zmiany w kontekście języka

¹³ Spośród respondentów 2% wskazało inny język, 0,3% zaś nie potrafiło odpowiedzieć.

¹⁴ *Identychnist' bromadyan Ukrainy: tendentsiyi zmin (cherven' 2024r.)*, Razumkov centre, 24 VII 2024, [online] <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>, 21 II 2025. Por. *Shoste zahal'nonatsional'ne opytuvannya Movne pytannya v Ukraini*, Sotsiolohichna hrupa Reytynh, 19 III 2022, s. 4.

¹⁵ L. Masenko, *Movna sytuatsiya...*, s. 105.

¹⁶ W przypadku surżyka, a więc języka mieszanego, łączącego elementy ukraińskiego i rosyjskiego, warto zaznaczyć, że często przytaczany jest znacznie większy procent mieszkańców posługujących się nim w Ukrainie. Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii wskazywał na przedział pomiędzy 11 a 18%. Wiele językoznawców uznaje jednak, iż osób posługujących się surżykiem jest znacznie więcej, zob. O. Z'obro, *V Ukraini de-yure – ukrayins'ka mova, de-fakto – surzhyk*, *Vysokyy zamok*, 5 X 2012, [online] <https://wz.lviv.ua/statti/120450-v-ukraini-de-iure-ukrainska-mova-de-fakto-surzhyk>, 21 II 2025; V. Ye. Khmel'ko, *Linhvo-etnichna struktura Ukrainy: rehional'ni osoblyvosti y tendentsiyi zmin za roky ne nezalezhnosti*, 2004, [online] <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/707e079a-fa2e-4efd-a30c-b05539a42f05/content>, 25 II 2025.

¹⁷ Szerzej na temat sytuacji językowej w Ukrainie, w tym także zróżnicowania regionalnego w okresie poprzedzającym rosyjską agresję, zob. P. Pietnoczka, *Sytuacja językowa na Ukrainie w świetle powszechnego spisu ludności oraz badań socjologicznych*, „Sprawy Narodowościowe. Seria nowa”, 2018, nr 50, s. 1-14.

¹⁸ *Identychnist' bromadyan...*

ukraińskiego. W grudniu 2015 r. w tym języku rozmawiało w domu 44,5% Ukraińców, w czerwcu 2024 r. zaś – 63,8%. Tym samym w powyższym okresie nastąpił wzrost o blisko 20 punktów procentowych. Odpowiedź „przeważnie ukraiński” wskazało odpowiednio 5,3% oraz 6,7%. Jednocześnie w latach 2015-2024 nastąpił spadek o ponad połowę osób posługujących się rosyjskim – z 12,6 do 5,6%, a także posługujących się „przeważnie rosyjskim” – z 11,1 do 5,4%. Odsetek osób używających czasem ukraińskiego, a czasem rosyjskiego zmniejszył się natomiast z 24,7 do 17,8%¹⁹.

Bez wątpienia największe zmiany w kontekście sytuacji językowej w niepodległej Ukrainie, w tym także stosunku społeczeństwa wobec języka rosyjskiego, nastąpiły najpierw w związku z agresją rosyjską z 2014 r. i kontynuowaną w kolejnych latach, następnie zaś w obliczu pełnowymiarowej wojny rozpoczętej przez Rosję 24 lutego 2022 r. W świetle badań przeprowadzonych przez KMIS w 2013 r. aż 28% Ukraińców opowiadało się za przyznaniem językowi rosyjskiemu statusu drugiego języka państwowego. Już w 2015 r. odnotowano jednak spadek do 19%, w 2024 zaś do zaledwie 3%. W latach 2015-2024 nastąpiło również znaczne zmniejszenie się (o ponad połowę) odsetka zwolenników przyznania rosyjskiemu statusu języka oficjalnego w poszczególnych regionach – z 52 do 24%. Jednocześnie pokaźnie wzrósł odsetek osób popierających usunięcie języka rosyjskiego z „oficjalnej komunikacji” na całym terytorium Ukrainy – z 21 do 66%²⁰.

Wśród przyczyn rezygnacji z posługiwania się językiem rosyjskim i przejścia na język ukraiński wymienia się kojarzenie pierwszego z wymienionych z Rosją i językiem wojska, które wkroczyło na terytorium Ukrainy, a także ze zbrodniami dokonanymi na ukraińskich cywilach przez rosyjską armię. Wskazuje się również na brak zgody na wykorzystywanie przez Władimira Putina argumentu o rzekomej „ochronie ludności rosyjskojęzycznej” jako pretekstu do rozpoczęcia pełnowymiarowej wojny oraz na sprzeciw wobec działań Rosji wymierzonych przeciwko językowi ukraińskiemu na okupowanych terytoriach²¹. O tym, że rosyjska agresja w dużej mierze wpłynęła na sytuację językową, świadczy również fakt znacznego zwiększenia obecności języka ukraińskiego w sferze publicznej. Językiem państwowym zaczęli posługiwać się np. merowie największych miast południowo-wschodniej części Ukrainy, będących przy tym w zdecydowanej większości miejscowościami rosyjskojęzycznymi, jak Charków, Odessa i Dniepr²². Język ukraiński w miejsce języka rosyjskiego zaczęli wykorzystywać nie tylko samorządowcy, ale również znani piosenkarze, aktorzy, blogerzy czy sportowcy²³.

¹⁹ Tamże.

²⁰ A. Hrushets'kyi, *Dynamika stavlennya do statusu rosiys'koyi movy v Ukrayini*, Kyiv's'kyi mizhnarodnyy instytut sotsiologiyi, 12 III 2024, [online] https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1385&page=1&fbclid=IwAR0L3PT0v4OrZQIazh3gDmA9oaj4f3_C0AA0PllcFoV-xVP_NUOKGF5Zp8, 21 II 2025.

²¹ R. Khotyn, *Viyina i mova. Yak ahresiya Rosiyi pryskoryla „lahidnu ukrajinizatsiyu”*, Radio Svoboda, 18 II 2024, [online] <https://www.radiosvoboda.org/a/viyina-i-ukrayinska-mova/32820956.html>, 21 II 2025.

²² Tamże.

²³ Zob. np. V. Khmel'nyts'ka, *Badoyev, Dantes, Byednyakov: khto z ukrajin's'kykh zirok pereyshov na derzhavnu movu vid pochatku viyny*, TSN, 5 VI 2022, [online] <https://tsn.ua/glamur/badoyev-dantes>

W związku z pełnowymiarową wojną język rosyjski popadł więc w niełaskę wśród znacznej części społeczeństwa, co zresztą nie może być zaskoczeniem. Jednocześnie trzeba zaznaczyć, że nadal niektórzy traktują ten język jako język ojczysty i/lub posługują się nim w życiu codziennym, w tym także niejeden żołnierz broniący niepodległości Ukrainy. Niemniej można zakładać, iż przyspieszony w wyniku wojny proces ukrainizacji będzie postępował także w warunkach pokoju, choć już w wolniejszym tempie. Należy przy tym przypuszczać, iż znowu uaktywnią się „obroncy” języka rosyjskiego, chroniący go przed „uciskami”, niewykluczone, że też zorganizowani w ramach siły politycznej. Doświadczenie pełnowymiarowej wojny spowoduje jednak, że nie będą mogli liczyć na tak duże poparcie, jak to miało miejsce w przypadku niektórych prorosyjskich partii politycznych funkcjonujących na poszczególnych etapach niepodległości Ukrainy.

REGULACJE KONSTYTUCYJNE KWESTII JĘZYKOWEJ W UKRAINIE

W okresie niepodległości kwestie językowe początkowo regulowała Konstytucja Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (USRR) z 20 kwietnia 1978 r.²⁴ W wyniku nowelizacji 27 października 1989 r. art. 73 ustawy zasadniczej język ukraiński uzyskiwał status języka państwowego. Gwarantowano wszechstronny rozwój języka ukraińskiego oraz funkcjonowanie we wszystkich obszarach życia społecznego z jednoczesnym zapewnieniem swobodnego posługiwania się językiem rosyjskim jako językiem komunikacji między narodami ZSRR²⁵. Natomiast art. 106 ust. 17 znowelizowanej konstytucji stanowił, iż Prezydium Rady Najwyższej USRR publikuje w języku ukraińskim i rosyjskim ustawy oraz inne akty przyjęte przez Radę Najwyższą (RN), jej prezydium i przewodniczącego, a także sprzyja publikacji powyższych aktów w tłumaczeniu na języki, którymi posługuje się większość mieszkańców poszczególnych obszarów republiki²⁶.

28 czerwca 1996 r. została uchwalona Konstytucja Ukrainy. Jednocześnie uchylono ustawę zasadniczą z 20 kwietnia 1978 r. oraz porozumienie konstytucyjne między

byednyakov-hto-z-ukrayinskih-zirok-pereyshov-na-derzhavnu-movu-vid-pochatku-viyni-2079382.html, 21 II 2025; I. Boyko, *Nazvano ukrayins'kykh zirok, yaki pereyshly na derzhavnu movu*, UNIAN, 10 IV 2022, [online] <https://www.unian.ua/lite/stars/nazvano-ukrayinskih-zirok-yaki-pereyshli-na-derzhavnu-movu-11780328.html>, 21 II 2025; V. Khmel'nyts'ka, „Osobyste rishennya kozhnoho”: *Yaremchuk rozpoviv, chomu hravtsi zbirnoyi povnistyu pereyshly na ukrayins'ku movu*, TSN, 3 VI 2022, <https://tsn.ua/prosport/osobiste-rishennya-kozhnogo-yaremchuk-rozpoviv-chomu-gravci-zbirnoyi-povnistyu-pereyshli-na-ukrayinsku-movu-2077963.html>, 21 II 2025.

²⁴ *Konstitutsiya (Osnovnyy Zakon) Ukrayins'koyi Radyans'koyi Sotsialistychnoyi Respubliki pryinyata pozacherhovoyu somoyu sesiyeyu Verkhovnoyi Rady Ukrayins'koyi RSR dev'yatoho sklykannya 20 kvitnya 1978 roku*, [online] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09/ed19891027#Text>, 14 XI 2024.

²⁵ *Zakon Ukrayins'koyi Radyans'koyi Sotsialistychnoyi Respubliki vid 27 zhovtnya 1989 r. Pro zminy i dopovnenannya Konstitutsiyi (Osnovnoho zakonu) Ukrayins'koyi RSR*, VVR 1989, № 45, st. 624.

²⁶ Przed nowelizacją konstytucji kwestię publikacji ustaw oraz innych aktów regulował art. 103. Stanowił on, iż są one publikowane w języku ukraińskim i rosyjskim, nie przewidywał zaś możliwości publikacji w innych językach.

prezydentem a parlamentem z 8 czerwca 1995 r.²⁷ Przepisy konstytucji utrzymały status języka ukraińskiego jako jedyne go języka państwowego, o czym stanowi art. 10: *Językiem państwowym w Ukrainie jest język ukraiński*²⁸. Podobnie jak w uchylonej ustawie zasadniczej, uznano, że rolą państwa jest zapewnienie wszechstronnego rozwoju języka ukraińskiego oraz funkcjonowania we wszystkich obszarach życia społecznego. Ponadto uwzględniono, iż powyższe gwarancje dotyczą całego terytorium Ukrainy. Jednocześnie normy konstytucji zapewniają swobodny rozwój, używanie i ochronę języka rosyjskiego, a także innych języków mniejszości narodowych. Poza tym w świetle art. 10 państwo sprzyja nauce języków umożliwiających porozumiewanie się między narodami²⁹.

Należy zaznaczyć, iż art. 53 konstytucji gwarantuje obywatelom należącym do mniejszości narodowych *prawo do nauki w języku ojczystym lub nauki języka ojczystego w państwowych i komunalnych placówkach oświatowych albo za pośrednictwem narodowych stowarzyszeń kulturalnych*³⁰. Do kwestii językowych odniesiono się również w art. 103, 127 i 147, w których odpowiednio zawarto wymóg dotyczący znajomości języka państwowego przez obywateli Ukrainy ubiegających się o stanowisko Prezydenta Ukrainy, sędziego i sędziego Sądu Konstytucyjnego Ukrainy (SK). W myśl art. 138 ust. 8 do kompetencji Autonomicznej Republiki Krymu (ARK) odniesiono zapewnienie funkcjonowania i rozwoju języka państwowego oraz języków narodowych w ARK, art. 92 ust. 4 stanowi zaś, iż tryb stosowania języków określają wyłącznie ustawy.

Warto odnotować, iż SK, w wydanym w 1999 r. orzeczeniu w sprawie interpretacji przepisów art. 10 konstytucji³¹, wskazując na zasadność podstaw przyznania statusu języka państwowego językowi ukraińskiemu, stwierdził: *To całkowicie odpowiada państwowotwórczej roli narodu ukraińskiego, o której mowa w Preambule Konstytucji Ukrainy, narodu historycznie zamieszkującego terytorium Ukrainy, który stanowi absolutną większość jego ludności i dał oficjalną nazwę państwu*³².

²⁷ E. Zieliński, *System konstytucyjny Ukrainy*, Warszawa 2007, s. 17.

²⁸ *Konstytutsiya Ukrainy vid 28 chervnya 1996 r.*, VVR 1996, № 30, st. 141.

²⁹ Na temat regulacji konstytucyjnych kwestii językowej w innych państwach postkomunistycznych zob. B. Bowring, *Language Policy in Ukraine: International Standards and Obligation, and Ukrainian Law and Legislation*, [w:] *Language Policy and Language Situation in Ukraine: Analysis and Recommendations*, ed. J. Besters-Dilger, Frankfurt am Main 2009, s. 73-74.

³⁰ *Konstytutsiya Ukrainy vid 28 chervnya 1996 r.*, VVR 1996, № 30, st. 141.

³¹ Z wnioskiem w sprawie interpretacji przepisów zwróciła się do SK grupa 51 parlamentarzystów.

³² V.A. Hoshov's'ka, *Movna polityka v Ukraini: navchal'no-metodychni materialy*, Kyiv 2013, s. 13; *Ri-shennya Konstytutsijnoho Sudu Ukrainy vid 14 hrudnya 1999 r. u spravi za konstytutsijnymy podannymy 51 narodnoho deputata Ukrainy pro ofitsiyne tlumachennya polozhen' statti 10 Konstytutsiyi Ukrainy shchodo zastosuвання derzhavnoyi movy orhanamy derzhavnoyi vlady, orhanamy mistsevoho samovryaduvannya ta vykorystannya yiyi u navchal'nomu protsesi v navchal'nykh zakladyakh Ukrainy (sprava pro zastosuвання ukraýins'koyi movy)*, Sprava № 1-6/99.

REGULACJE PRAWNE KWESTII JĘZYKOWYCH W ŚWIEŁE USTAWY O JĘZYKACH W UKRAIŃSKIEJ SRR Z 1989 R.

Przez długi okres niepodległości Ukrainy kwestie językowe regulowała uchwalona jeszcze przez RN USRR Ustawa o językach z 28 października 1989 r. Stwierdzono w niej, iż *Ukraińska SRR uznaje życiodajność i wartość społeczną wszystkich języków narodowych i bezwarunkowo gwarantuje swoim obywatelom prawa narodowo-kulturowe i językowe, wychodząc z założenia, że tylko swobodny rozwój i równoprawność języków narodowych oraz wysoka kultura językowa są podstawą wzajemnego zrozumienia duchowego, wzajemnego wzbogacania się kulturowego i wzmacniania przyjaźni między narodami*³³.

Jednocześnie zaznaczono, że język ukraiński jest jednym z decydujących czynników tożsamości narodu ukraińskiego.

W świetle zapisów ustawy językowi ukraińskiemu zapewniono status języka państwowego w celu sprzyjania rozwojowi *duchowych sił twórczych narodu ukraińskiego* oraz zagwarantowania jemu *suwerennej narodowo-państwowej przyszłości*. Przy tym organy państwowe, partyjne i społeczne oraz środki masowego przekazu zostały zobowiązane do edukowania obywateli w zakresie rozumienia społecznego przeznaczenia języka ukraińskiego jako języka państwowego w USRR, a języka rosyjskiego jako języka komunikacji między narodami ZSRR³⁴.

Ustawa w art. 1 rozdz. I potwierdzała w ślad za konstytucją państwowy status języka ukraińskiego oraz gwarantowanie przez USRR jego wszechstronnego rozwoju i funkcjonowania we wszystkich obszarach życia społecznego. Organy państwowe, partyjne i społeczne szczebla republikańskiego i terenowego, a także przedsiębiorstwa, instytucje i organizacje zostały zobowiązane do stworzenia wszystkim obywatelom warunków do nauki języka ukraińskiego (art. 2). W myśl przepisów ustawy zapewnione miały zostać także niezbędne warunki do rozwoju i funkcjonowania języków innych narodowości zamieszkujących republikę. W pracy organów państwowych, partyjnych i społecznych oraz przedsiębiorstw, instytucji i organizacji funkcjonujących na terenach³⁵, w których większość stanowią obywatele innej narodowości, przewidziano możliwość wykorzystywania (obok języka ukraińskiego) również ich języków narodowych (art. 3).

Ustawa zapewniała językowi ukraińskiemu, językowi rosyjskiemu oraz *innym językom* status języków komunikacji między narodami w USRR, a ponadto gwarantowała swobodne wykorzystywanie języka rosyjskiego jako języka komunikacji między narodami ZSRR (art. 4). Chociaż w świetle art. 6 pracownicy organów państwowych, partyjnych i społecznych oraz instytucji i organizacji powinni włączyć językiem ukraińskim i rosyjskim, a w razie konieczności także innym językiem narodowym, to jednak ustawodawca uznał równocześnie, iż nieznajomość jednego z dwóch wymienionych wyżej języków nie może być podstawą odmowy przyjęcia do pracy. Przy tym zatrudniona już

³³ *Zakon Ukrayins'koyi Radyans'koyi Sotsialistychnoyi Respubliki vid 28 zhovtnya 1989 r. Pro movy v Ukrayins'kii RSR*, VVR 1989, Dodatek do № 45, st. 631.

³⁴ *Tamże*.

³⁵ Wymienione przy tym zostały miasta, rejony, rady wiejskie i osiedlowe oraz wsie.

osoba miała opanować język w stopniu pozwalającym na wykonywanie obowiązków służbowych. Ustawodawca nie określił jednak terminu, w którym powyższe powinno nastąpić.

Artykuły rozdz. II ustawy regulowały stosowanie języka państwowego w pracy organów państwowych, partyjnych i społecznych, a także przedsiębiorstw, instytucji i organizacji (art. 10-24), przepisy z rozdz. III zaś dotyczyły stosowania języka w oświacie, nauce, informatyce i kulturze (art. 25-32). Rozdział IV regulował kwestię języka informacji i komunikacji (art. 33-36), a V – języka nazw (art. 37-39). Rozdział VI i zarazem ostatni dotyczył wspierania rozwoju narodowo-kulturowego Ukraińców mieszkających poza USRR (art. 40). Chociaż ustawa zapewniała stosowanie w poszczególnych obszarach języka ukraińskiego, to jednocześnie nierzadko gwarantowała stosowanie języka rosyjskiego, jak np. w sytuacji publikowania aktów organów władzy państwowej (art. 10), w przypadku języka dokumentacji technicznej i projektowej (art. 13) czy języka dokumentów potwierdzających status obywatela USRR (art. 14). Ponadto ustawa wielokrotnie dopuszczała możliwość stosowania języka akceptowanego przez większość mieszkańców danego terytorium, co w praktyce często oznaczało stosowanie języka rosyjskiego.

Przyznanie językowi ukraińskiemu statusu języka państwowego należy jednak bez wątplenia uznać za sukces sił opowiadających się za jego odrodzeniem po wielu latach prowadzonej polityki rusyfikacyjnej. Język ów otrzymał możliwość stania się elementem konsolidującym społeczeństwo³⁶. W warunkach niepodległości język ukraiński zwiększył swoją obecność w niektórych obszarach, m.in. w oświacie. Przykładowo, w roku szkolnym 1991/1992 w szkołach ogólnokształcących naukę w języku ukraińskim pobierało 51% uczniów, podczas gdy w roku szkolnym 2006/2007 – 72,55%. Nie we wszystkich regionach jednak nastąpił znaczny wzrost odsetka takich uczniów. Otóż w przypadku ARK po upływie 15 lat niepodległości stanowił on zaledwie 6%³⁷. Ponadto nie we wszystkich dziedzinach życia społecznego nastąpiło zwiększenie zakresu funkcjonowania języka ukraińskiego. W wielu z nich nadal dominował język rosyjski, jak choćby w obszarze działalności wydawniczej, środków masowego przekazu, kinematografii czy sfery obsługi konsumenta. W niektórych obszarach zauważalny był natomiast wręcz proces znacznego ograniczania stosowania języka ukraińskiego, jak choćby w przypadku czasopism³⁸. Nawet w zachodniej części kraju ze zdecydowaną przewagą mieszkańców ukraińskojęzycznych większość znajdujących się w sprzedaży gazet stanowiły wydania rosyjskojęzyczne³⁹.

³⁶ V.A. Hoshov's'ka, *Movna polityka...*, s. 12.

³⁷ L. Kovach, *Movna sytuatsiya ta movna polityka v Ukrayini*, „Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy” 2010, nr 2(46), s. 148.

³⁸ *Tamże*, s. 148-149.

³⁹ Yu. Besters-Dil'ger, *Movna polityka u zasobakh masovoyi informatsiyi*, [w:] *Movna polityka ta movna...*, s. 242. Na temat polityki językowej w środkach masowego przekazu zob. także: V. Kulyk, *Language Policy in the Ukrainian Media: Authorities, Producers and Consumers*, „Europe-Asia Studies” 2013, vol. 65, no. 7, s. 1417-1443; J. Besters-Dilger, *The Ukrainian Language in Education and Mass Media*, „Harvard Ukrainian Studies” 2007, vol. 29, no. 1/4, s. 257-293.

Nie może więc dziwić, że w latach 90. oraz późniejszych przygotowywane były projekty nowych ustaw językowych, które przewidywały powiększenie obszarów funkcjonowania języka ukraińskiego. Jednocześnie podejmowane były jednak także próby mające na celu niedopuszczenie do ukrainizacji poszczególnych sfer życia społecznego, zakładające zaś zwiększenie statusu języka rosyjskiego i doprowadzenie do oficjalnej dwujęzyczności⁴⁰. Jedną z takich prób doprowadziła do przyjęcia nowej ustawy językowej i uchylecia aktu prawnego z 1989 r., co nastąpiło w okresie prezydentury W. Janukowycza.

Należy odnotować, iż poza normami konstytucji i ustawy językowej przepisy określające politykę językową państwa zawierane były także w innych przyjmowanych aktach prawnych (nierazko zresztą odwołujących się do norm ustawy językowej), w tym w ustawie o oświacie, mniejszościach narodowych, drukowanych środkach masowego przekazu, informacji, telewizji i radiofonii, reklamie, działalności wydawniczej, samorządzie terytorialnym, szkolnictwie wyższym, statusie prawnym Ukraińców za granicą. Ponadto należy wymienić międzynarodowe akty prawne: Konwencję ramową o ochronie mniejszości narodowych ratyfikowaną przez Ukrainę w 1997 r. oraz Europejską kartę języków regionalnych i mniejszościowych ratyfikowaną w 2003 r.⁴¹

ZMIANA POLITYKI JĘZYKOWEJ ZA PREZYDENTURY W. JANUKOWYCZA I PRZYJĘCIE USTAWY O ZASADACH PAŃSTWOWEJ POLITYKI JĘZYKOWEJ Z 2012 R.

W kolejnych latach okresu niepodległości kontynuowany był spór pomiędzy opowiadającymi się za odrodzeniem języka ukraińskiego a domagającymi się utrzymania lub nawet zwiększenia wpływów języka rosyjskiego. W przypadku tej drugiej grupy podnoszona była kwestia potrzeby przyznania językowi rosyjskiemu statusu języka państwowego, co szczególnie widoczne było podczas kolejnych kampanii wyborczych. Zazwyczaj po wyborach spór dotyczący statusu języka rosyjskiego ulegał osłabieniu. Inaczej sytuacja wyglądała w przypadku wyborów parlamentarnych w 2006 r., co związane było z faktem przyznania językowi rosyjskiemu statusu języka regionalnego przez szereg rad terenowych w południowo-wschodniej części Ukrainy, w których dominowali przedstawiciele partii prorosyjskich⁴².

Kwestia językowa została również wykorzystana w rywalizacji politycznej w okresie poprzedzającym wybory do RN w 2012 r. 3 lipca tegoż roku parlament uchwalił Ustawę o zasadach państwowej polityki językowej⁴³, której projekt został zgłoszony

⁴⁰ Projekty nowej ustawy językowej wpływały do RN m.in. w 1997 r. oraz w latach 2003-2004. Zob. W. Baluk, *Koncepcje polityki narodowościowej Ukrainy. Tradycje i współczesność*, Wrocław 2002, s. 202-205; O. Kalynov's'ka, *Movna situatsiia v sferi osvity*, [w:] *Movna polityka ta movna...*, s. 198-200.

⁴¹ L. Kovach, *Movna situatsiia...*, s. 143.

⁴² P. Pietnoczka, *Partie polityczne...*, s. 51-52.

⁴³ *Zakon Ukrainy vid 3 lypnya 2012 r. Pro zasady derzhavnoyi movnoyi polityky*, VVR 2013, № 23, st. 218.

przez polityków obozu władzy, przedstawicieli Partii Regionów – Wadyma Kołesniczenkę i Serhija Kiwałowa. Przyjęcie tej ustawy, uchylającej Ustawę o językach z 1989 r. i zwiększającej status języka rosyjskiego, miało na celu m.in. zmobilizowanie elektoratu prorosyjskiego przed zbliżającymi się wyborami do RN. Poparcia ustawie udzieliły frakcje koalicji parlamentarnej: tradycyjnie opowiadające się za zwiększeniem statusu języka rosyjskiego Partia Regionów (ukr. *Партія регіонів*, PR) i Komunistyczna Partia Ukrainy (ukr. *Комуністична партія України*, KPU), a ponadto Partia Ludowa (ukr. *Народна партія*, NP) przewodniczącego RN Wołodymyra Łytwyń⁴⁴. Łącznie za przyjęciem ustawy opowiedziało się 248 parlamentarzystów: 190 z PR, 25 z KPU, 19 z NP, a także 11 deputowanych pozafrakcyjnych, dwóch członków grupy parlamentarnej „Reformy na rzecz Przyszłości” oraz jeden deputowany z frakcji Nasza Ukraina – Ludowa Samoobrona (ukr. *Наша Україна – Народна Самооборона*, NU–NS)⁴⁵. Ustawa nie znalazła akceptacji w szeregach koalicji Julii Tymoszenko oraz zdecydowanej większości deputowanych NU–NS⁴⁶. Warto przy tym zaznaczyć, że akt prawny został przyjęty pomimo wcześniejszych krytycznych uwag wobec projektu sformułowanych przez Komisję Wenecką. W wydanej opinii Komisja ta zaznaczała m.in., iż projekt może być postrzegany jako próba zwiększenia zakresu funkcjonowania języka rosyjskiego i krok w kierunku zapewnienia *praktycznej oficjalnej dwujęzyczności* (pkt. 113)⁴⁷.

Wraz z uchwaleniem ustawy można mówić o rozpoczęciu nowej polityki językowej państwa; jednocześnie warto odnotować, że pewne zmiany prawne w zakresie zwiększenia obecności języka rosyjskiego oraz języków innych mniejszości narodowych w poszczególnych obszarach życia społecznego wprowadzano już od 2010 r. Powyższe odbywało się z wykorzystaniem argumentów w kontekście zapisów Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych⁴⁸. Dodajmy, że w tłumaczeniu nazwy Karty zastosowano termin „języki mniejszości narodowych” w miejsce „języki mniejszościowe”, do których, biorąc pod uwagę sytuację językową w Ukrainie, nie mógłby zostać zaliczony język rosyjski. W związku z powyższym ukraińska badaczka problematyki

⁴⁴ Szerzej na temat stanowiska poszczególnych ukraińskich partii politycznych wobec kwestii polityki językowej zob. P. Pietnoczka, *Polityka językowa w świetle dokumentów programowych ukraińskich partii politycznych*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2024, nr 2(41), s. 150-167.

⁴⁵ W pierwszym czytaniu 5 czerwca 2012 r. projekt ustawy oficjalnie cieszył się poparciem 234 deputowanych, chociaż w rzeczywistości miał otrzymać tylko 172 głosy; zob. S. Andrushko, *Holosuwannja za movnyj zakonoprojekt – ne dijsne?*, Ukrayins’ka pravda, 6 VI 2012, [online] <https://blogs.pravda.com.ua/authors/andrushko/4fcf5283e29da/>, 14 XI 2024.

⁴⁶ *Poimenne holosuwannja pro projekt Zakonu pro zasady derzhavnoyi movnoyi polityky (№ 9073) – v tsilomu*, [online] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_arh_golos?g_id=2937906&n_skl=6, 14 XI 2024.

⁴⁷ *Opinion on the Draft Law on languages in Ukraine Adopted by the Venice Commission at its 86th Plenary Session (Venice, 25-26 March 2011)*, CDL-AD(2011)008-e, European Commission for Democracy through Law, [online] [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)008-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)008-e), 28 II 2025.

⁴⁸ N. Teres, *Movna polityka v Ukrayiniv umovakh parlaments’kykh vyboriv 2012 roku*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska. Sectio K – Politologia” 2014, vol. 21, nr 1, s. 180.

językowej Łarysa Masenko zauważyła, że *dokument mający na celu ochronę języków mniejszościowych przed ich ostatecznym wchłonięciem przez większościowe języki państwowe, agenci „ruskiego miru” wykorzystali do czegoś zupełnie odwrotnego – doprowadzenia języka państwowego do stanu mniejszościowego i zatrzymania procesu umacniania Ukrainy jako suwerennego państwa narodowego*⁴⁹.

Zgodnie z normami konstytucji Ustawa o zasadach państwowej polityki językowej stanowiła, że język ukraiński jest językiem państwowym (art. 6 ust. 1) i że jako taki jest stosowany na terytorium całej Ukrainy przez organy władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, w umowach międzynarodowych i w oświacie. Państwo miało sprzyjać wykorzystywaniu tegoż języka w środkach masowego przekazu, nauce i kulturze oraz w innych obszarach życia społecznego (art. 6 ust. 2). Jednocześnie uznano, iż obowiązkowe stosowanie języka państwowego oraz wspieranie jego zastosowania w różnych obszarach życia społecznego nie powinno odbierać lub ograniczać prawa do stosowania języków regionalnych lub mniejszościowych (art. 6 ust. 3).

W kontekście Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych do języków regionalnych lub mniejszościowych Ukrainy ustawodawca zaliczył języki: rosyjski, białoruski, bułgarski, ormiański, gagauski, jidysz, krymskotatarski, mołdawski, niemiecki, nowogrecki, polski, romski, rumuński, słowacki, węgierski, rusiński, karaimski i krymczacki (art. 7 ust. 2). Wprawdzie wymienionych zostało aż 18 języków, bez wątplenia jednak zdecydowanie najwięcej na przyjęciu tejże ustawy miał zyskać język rosyjski. Otóż, aby dany język mógł otrzymać status regionalnego, miało posługiwać się nim co najmniej 10% mieszkańców określonego terytorium, a w niektórych wypadkach nawet mniejszy odsetek w sytuacji podjęcia odpowiedniej decyzji przez radę terenową (art. 7 ust. 3)⁵⁰. Liczebność regionalnej grupy językowej na danym terytorium miała być określana na podstawie spisu powszechnego ludności w odniesieniu do poszczególnych jednostek administracyjno-terytorialnych: ARK, obwodów, rejonów, miast, osiedli typu miejskiego i wsi (art. 7 ust. 4). Warto w tym miejscu odnotować, iż w świetle spisu powszechnego z 2001 r. warunki te w odniesieniu do języka rosyjskiego spełniało aż 14 jednostek administracyjnych najwyższego szczebla z 27, mianowicie: ARK; 11 obwodów – doniecki, ługański, zaporoski, charkowski, odeski, dniepropietrowski, mikołajowski, chersoński, sumski, czernihowski i kirowogradzki; dwa miasta wydzielone – Kijów i Sewastopol⁵¹.

Język regionalny lub mniejszościowy miał być wykorzystywany w pracy terenowych organów władzy państwowej, organów ARK i samorządu terytorialnego, stosowany i nauczany w państwowych i komunalnych placówkach oświatowych, a ponadto wykorzystywany w innych obszarach życia społecznego (art. 7 ust. 6). Do realizacji działań

⁴⁹ L. Masenko, *Yevropejs'ka khartiya yak instrument rozkolu krayiny*, „Den” 2012, nr 128, [online] <https://day.kyiv.ua/article/podrobitysi/evropeyska-khartiya-yak-instrument-rozkolu-krayiny>, 28 II 2025.

⁵⁰ W przypadku zebrania podpisów ponad 10% mieszkańców danego terytorium, rada terenowa była zobowiązana do podjęcia stosownej decyzji w ciągu 30 dni od dnia wypłynięcia listów z podpisami (art. 7 ust. 3).

⁵¹ *Movnyy sklad...*

w zakresie rozwoju, wykorzystywania i ochrony języka regionalnego lub mniejszościowego zostały zobowiązane terenowe organy władzy państwowej oraz organy samorządu terytorialnego, stowarzyszeń, instytucji, organizacji i przedsiębiorstw, funkcjonariusze publiczni, urzędnicy i obywatele (art. 7 ust. 7).

Ustawa zwiększająca status prawny języka rosyjskiego wzbudziła bardzo wiele kontrowersji i została poddana krytyce przez znaczną część społeczeństwa oraz deputowanych opozycyjnych, którzy najpierw próbowali nie dopuścić do jej uchwalenia, następnie zaś – po jej przyjęciu – rozpoczęli strajk głodowy przed Ukraińskim Domem w Kijowie⁵². Protesty, które rozpoczęły się wówczas na rzecz ochrony statusu języka ukraińskiego, otrzymały nazwę *językowego majdanu*, a udział w nich wzięli m.in. Władysław Kyrylenko, Jarosław Kendzior, Arsenij Jaceniuk, Andrij Parubij i Witalij Kłyczko⁵³. Akcje przeciwko przyjęciu ustawy i jednocześnie poparcia dla języka ukraińskiego zostały przeprowadzone również w szeregu innych miast, m.in. w Połtawie, Czernihowie, Żytomierzu, Chmielnickim, Chersoniu, Charkowie, Zaporozżu, Równym, Iwano-Frankiwsku, we Lwowie. Uczestniczyli w nich przedstawiciele opozycyjnych sił politycznych, w tym Ojczyzny (*Батьківщина*), Frontu Zmian (*Фронт змін*), Swobody (*Свобода*), UDAR-u (*УДАР*), Naszej Ukrainy (*Наша Україна*). Uczestnicy akcji protestu podkreślali, że uchwalenie tejże ustawy znacznie pogorszy i tak już bardzo złą sytuację języka ukraińskiego w Ukrainie⁵⁴.

Warto odnotować, iż 5 lipca 2012 r. do przewodniczącego RN W. Łytwyna ze wspólnym apelem o niepodpisywanie projektu ustawy zwróciło się aż 69 instytucji społeczeństwa obywatelskiego. Zauważono w nim, iż dokument nie został poddany procedurze drugiego czytania, dlatego też nie może być uznany za ustawę. Przyjęty został, jak zaznaczono, z naruszeniem konstytucji oraz Ustawy o regulaminie Rady Najwyższej, a jego podpisanie miało być równoważne ze współudziałem w fałszerstwie⁵⁵. Organizowane akcje protestacyjne, wiece, kierowane apele, nie powstrzymały jednak przewodniczącego RN W. Łytwyna, a następnie i prezydenta W. Janukowycza przed podpisaniem ustawy (odpowiednio 31 lipca i 8 sierpnia); nie doprowadziły również do jej uchylenia.

⁵² *Opozytsiya hotova do radykal'nykh diy proty movnoho zakonu*, BBC News Ukrayina, 4 VII 2012, [online] https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2012/07/120704_language_opposition_hk, 14 XI 2024.

⁵³ P. Kahuy, „*Movnyy maydan*” 2012 roku, *yakyy pereduav Revolyutsiji hidnosti (40 fotohrafiy)*, Radio Svoboda, 3 VII 2020, [online] <https://www.radiosvoboda.org/a/30704043.html>, 15 XI 2024.

⁵⁴ *Aktsiyyi proty „movnoho zakonu” vidbuvayut'sya v bahat'okh mistakh Ukrainy*, UNIAN, 5 VII 2012, [online] <https://www.unian.ua/politics/669714-aktsiiji-proti-movnogo-zakonu-vidbuvayutsya-v-bagatoh-mistah-ukrajini.html>, 15 XI 2024.

⁵⁵ *69 instytutysij bromads'koho suspil'stva zaklykaly Lytvyna ne pidpysuvaty provokatsiynny zakon (oproekt)*, Sayt Maydan, 6 VII 2012, [online] <https://maidan.org.ua/es/2012/07/69-instytutysij-hromadyanskoho-suspilstva-zaklykaly-lytvyna-ne-pidpysuvaty-provokatsiynnyj-zakonoproekt/>, 15 XI 2024.

PRACE NAD USTAWĄ JĘZYKOWĄ W OKRESIE PRZYPADAJĄCYM PO EUROMAJDANIE

Nowe warunki w kontekście możliwości zmiany polityki językowej zostały stworzone w wyniku zwycięstwa Euromajdanu. Już 23 lutego 2014 r. parlamentarzyści opowiedzieli się za uchaleniem Ustawy o zasadach państwowej polityki językowej. Projekt stosownej ustawy uzyskał poparcie 232 deputowanych⁵⁶, jednak pełniący obowiązki prezydenta Ołeksandr Turczynow, nie chcąc *zaostrzać napięć społecznych*⁵⁷, nie zdecydował się na jej podpisanie. Warto jednak zaznaczyć, iż 10 lipca 2014 r. 57 deputowanych zwróciło się do SK w sprawie zbadania zgodności ustawy językowej z konstytucją⁵⁸. Po upływie ponad trzech i pół roku, 28 lutego 2018 r., SK orzekł, iż ustawa jest niekonstytucyjna, i wskazał przy tym na niezgodną z konstytucją procedurę jej rozpatrywania oraz przyjęcia⁵⁹.

Niewiele ponad pół roku później, 4 października 2018 r., parlamentarzyści w pierwszym czytaniu przyjęli 261 głosami społeczny projekt nowej ustawy językowej, mianowicie Ustawy o zapewnieniu funkcjonowania języka ukraińskiego jako języka państwowego (nr 5670-d)⁶⁰. Sprzeciw wyraziło 26 deputowanych, czterech wstrzymało się od głosu, 67 zaś nie wzięło udziału w głosowaniu. Projekt uzyskał poparcie aż pięciu frakcji parlamentarnych spośród sześciu utworzonych w wyniku przedterminowych wyborów do RN w 2014 r. Były to frakcje partii podzielających ideały Euromajdanu, mianowicie Koalicji Petra Poroszenki (*Блок Петра Порошенка*, BPP), Frontu Ludowego (*Народний фронт*, NF), Zjednoczenia „Samoromoc” (Об’єднання „Самопоміч”), Radykalnej Partii Ołeha Laszki (Радикальна партія Олега Ляшка, RPOL) i Ojczyzny (Батьківщина). Poparcia projektowi ponadto udzieliła większość deputowanych

⁵⁶ *Rada skasowała movnyy zakon Kolesnichenka*, Ukrayins'ka pravda, 23 II 2014, [online] <https://www.pravda.com.ua/news/2014/02/23/7015948/>, 14 XI 2024.

⁵⁷ U. Bukatyuk, *Shtraf za vidmovu obsluhovuvaty ukrayins'koyu. Shcho mozhe zminyty zakon pro movu*, Espresso, 4 X 2018, [online] https://espreso.tv/article/2018/10/02/shtraf_za_vidmovu_obslygovuvaty_ukrayinskoju_scho_mozhe_zminyty_zakon_pro_movu, 14 XI 2024.

⁵⁸ *Konstytutsiynyy sud vidkryv provadzhennya shchodo „movnogo zakonu”*, UNIAN, 13 II 2015, [online] <https://www.unian.ua/politics/1044012-konstitutsiyniy-sud-vidkryv-provadzhennya-schodo-movnogo-zakonu.html>, 15 XI 2024.

⁵⁹ *Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny vid 28 lyutoho 2018 r. u spravi za konstytutsiynym podannym 57 narodnykh deputativ Ukrayiny shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrayiny (konstytutsiynosti) Zakonu Ukrayiny „Pro zasady derzhavnoyi movnoyi polityky”*, Sprava № 2-r/2018; I. Slidenko, *Ukhvaleno Rishennya Konstytutsiynoho sudu Ukrayiny № 2-r/2018*, Konstytutsiynyy Sud Ukrayiny, 28 II 2018, [online] <https://ccu.gov.ua/novyna/uhvaleno-rishennya-konstytutsiynogo-sudu-ukrayiny-no-2-r2018-1>, 15 XI 2024.

⁶⁰ Projekt został zarejestrowany 9 czerwca 2017 r., a włączony do porządku dziennego 7 lutego 2019 r. Prace nad nim rozpoczęły się natomiast jeszcze w lutym 2016 r., zob. *Proekt zakonu pro zabezpechennya funktsionuvannya ukrayins'koyimovy yak derzhavnoyi*, [online] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=5670-%D0%B4&skl=9, 18 XI 2024; T. Shamayda, *„My shchos’ zadumaly”. Yak pochyndalas’ robota nad movnym zakonem*, Portal movnoyi polityky, 26 IV 2019, [online] <https://language-policy.info/2019/04/my-schos-zadumaly-yak-pochyndalas-robota-nad-movnym-zakonem/>, 18 XI 2024.

pozafrakcyjnych (28 z 55), pięciu spośród 24 członków grupy parlamentarnej Partia „Odrodzenie” (Партія „Відродження”) oraz sześciu spośród 19 deputowanych grupy „Wola Narodu” (Воля народу)⁶¹. Udzielenie poparcia przez „partie Majdanu” nie może dziwić choćby w kontekście podpisanej przez nie w 2014 r. umowy koalicyjnej, w której to opowiedziano się za zapewnieniem stosowania języka ukraińskiego we wszystkich sferach życia społecznego na terytorium całego państwa⁶². Przeciwno przyjęciu projektu wystąpili deputowani frakcji Koalicja Opozycyjna (Опозиційний блок, OB), będącej spadkobierczynią tradycji PR, a ponadto jeden przedstawiciel BPP oraz jeden deputowany pozafrakcyjny.

Wcześniej, mianowicie jeszcze w marcu 2018 r., z prośbą do premiera Wołodymyra Hrojsmana w sprawie udzielenia poparcia projektowi ustawy nr 5670-d oraz z apelem do RN o przyjęcie w pierwszym czytaniu tegoż projektu zwrócili się przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego. Podczas zwołanej wówczas (6 marca) konferencji prasowej Wołodymyr Kułyk zwrócił uwagę, że w świetle badań opinii publicznej 64% obywateli opowiada się za udzieleniem wsparcia przez państwo w pierwszej kolejności językowi ukraińskiemu, Anastasija Rozłucka zaznaczyła zaś, że twierdzenie *język jest nie na czasie* należy uznać za szkodliwe. Przytoczyła przy tym przykład Irlandii i Białorusi oraz zauważyła, iż w związku z upływem czasu sytuacja w tych państwach w kontekście państwowych regulacji i odrodzenia języków jest znacznie trudniejsza. Taras Szamajda dodał natomiast, że projekt ustawy 5670-d cieszy się najszerszym poparciem społecznym i politycznym, a został opracowany przez grupę prawników, aktywistów społecznych oraz ekspertów Koordynacyjnej Rady ds. Zastosowania Języka Ukraińskiego we Wszystkich Dziedzinach Życia Społecznego Ukrainy przy Ministerstwie Kultury Ukrainy, następnie zaś dopracowany i przyjęty przez komisję RN⁶³.

25 kwietnia 2019 r. parlament przyjął projekt Ustawy o zapewnieniu funkcjonowania języka ukraińskiego jako języka państwowego w drugim czytaniu⁶⁴, co nastąpiło po wcześniejszym rozpatrzeniu przez Komitet Rady Najwyższej ds. Kultury i Duchowości wspólnie z przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego aż 2059 poprawek⁶⁵. Poparcia projektowi udzieliło 278 deputowanych, 38 wyraziło sprzeciw, siedmiu wstrzymało się od głosu, 25 zaś nie wzięło udziału w głosowaniu. Podobnie jak

⁶¹ *Poimenne holosuvannya pro proekt Zakonu pro zabezpechennya funktsionuvannya ukrayins'koyi movy yak derzhavnoyi (№5670-d) – za osnovu*, [online] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_arh_golos?g_id=2026508&n_skl=8, 18 XI 2024.

⁶² I. Usenko, *Pravovi aspekty movnykh problem v nezalezhnii Ukraini*, [w:] *Ukraina. 25 lat na drodze niepodległości*, red. P. Pietnoczka, H. Stroński, Olsztyn 2017, s. 183; *Uhoda pro koalitsiyu deputats'kykh fraktsiy „Yevropeys'ka Ukrayina”*, Verkhovna Rada Ukrainy vos'moho sklykannya 2014, s. 66.

⁶³ *Pisly skasuvannya zakonu Kivalova-Kolesnichenka neobkhidno pryynyaty novyy zakon pro movu – bromads'kist' (infobrafika)*, Portal movnoyi polityky, 6 III 2018, [online] <http://language-policy.info/2018/03/pisly-skasuvannya-zakonu-kivalova-kolesnichenka-neobkhidno-prynyaty-novyj-zakon-pro-movu-hromadskist/>, 18 XI 2024.

⁶⁴ *Zakon Ukrainy vid 25 kvitnya 2019 r. Pro zabezpechennya funktsionuvannya ukrayins'koyi movy yak derzhavnoyi*, VVR 2019, № 21, st. 81.

⁶⁵ *Komitet doopratsyuvav zakon pro movu: rozhlyanuly 2059 popravok*, Ukrainys'ka pravda, 19 XII 2018, [online] <https://www.pravda.com.ua/news/2018/12/19/7201751/>, 19 XI 2024.

w pierwszym czytaniu, projekt uzyskał poparcie pięciu frakcji parlamentarnych: BPP, NF, Samopomocy, RPOL i Ojczyzny, a ponadto większości deputowanych pozafrakcyjnych (37 z 61), siedmiu spośród 19 deputowanych należących do grupy „Wola Narodu” i czterech spośród 24 członków grupy „Odrodzenie”. Przeciwno przyjęciu projektu opowiedziała się frakcja OB, pięciu deputowanych pozafrakcyjnych oraz dwóch z „Odrodzenia”⁶⁶.

Przed głosowaniem deputowanym przedstawiono film, w którym poparcia dla przyjęcia ustawy udzielili m.in. literaci, naukowcy, aktorzy i aktywiści społeczni. W RN, podczas głosowania, obecny był honorowy patriarcha Filaret oraz były prezydent Wiktor Juszczenko, przed parlamentem odbywała się zaś akcja poparcia na rzecz przyjęcia ustawy językowej. Bardzo pozytywnie uchwalenie ustawy przyjął prezydent Petro Poroszenko. Określił je mianem historycznej decyzji, równie ważnej jak odnowienie armii ukraińskiej oraz otrzymanie autokefalii przez Prawosławną Cerkiew Ukrainy. Zaznaczył, że język ukraiński to symbol narodu i państwa oraz wyraził wdzięczność wszystkim uczestniczącym w opracowywaniu projektu ustawy i głosującym za jego przyjęciem, a także wszystkim Ukraińcom za udzielone poparcie. Uchwalenie ustawy uznał za kolejny nadzwyczajny krok na drodze do *mentalnej niepodległości*⁶⁷.

REGULACJE PRAWNE KWESTII JĘZYKOWYCH W ŚWIEŹLE USTAWY O ZAPEWNIENIU FUNKCJONOWANIA JĘZYKA UKRAIŃSKIEGO JAKO JĘZYKA PAŃSTWOWEGO Z 2019 R.

W myśl Ustawy o zapewnieniu funkcjonowania języka ukraińskiego jako języka państwowego jedynym językiem państwowym w Ukrainie jest język ukraiński, a jego status został uzasadniony samostanowieniem narodu ukraińskiego (art. 1 ust. 1 i 2). W świetle przepisów zawartych w rozdz. I państwowy status języka ukraińskiego jest nieodłącznym elementem ładu konstytucyjnego Ukrainy, tworzenie zaś ograniczeń w wykorzystywaniu tegoż języka powoduje pociągnięcie do odpowiedzialności (art. 1 ust. 3 i 6). Język ukraiński pełni funkcję języka komunikacji międzyetnicznej, gwarantuje ochronę praw wszystkich obywateli ukraińskich oraz jest czynnikiem jedności i bezpieczeństwa narodowego państwa. Jego status jako języka państwowego zobowiązuje do stosowania go na całym terytorium Ukrainy przez organy władzy państwowej oraz samorządu terytorialnego, a ponadto w innych obszarach życia publicznego określonych przez ustawę (art. 1 ust. 7 i 8). Jednocześnie w myśl art. 2 ust. 2 przepisy ustawy nie dotyczą obszaru prywatnego komunikowania się oraz wykonywania obrzędów religijnych.

Artykuł 3 wśród zadań ustawy wymienia: ochronę państwowego statusu języka ukraińskiego; zapewnienie mu roli języka komunikacji międzyetnicznej w Ukrainie;

⁶⁶ *Poimenne holosuvannya pro proekt Zakonu pro zabezpechennya funktsionuvannya ukrayins'koyi movy yak derzhavnoyi (№5670-d) – u drubomu chytanni ta v tsilomu*, [online] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_arh_golos?g_id=2338808&n_skl=8, 18 XI 2024.

⁶⁷ Ya. Milanova, *Rada ukhvalyla zakon pro movu, yakyy rozhlyadala dva misyatsi*, *Ukrayins'ka pravda*, 25 IV 2019, [online] <https://www.pravda.com.ua/news/2019/04/25/7213533/>, 19 XI 2024.

zapewnienie funkcjonowania języka ukraińskiego w roli narzędzia jednoczącego społeczeństwo oraz środka umacniającego jedność państwa, integralność terytorialną, niepodległość i bezpieczeństwo narodowe; a także zagwarantowanie rozwoju języka ukraińskiego w celu *wzmocnienia tożsamości narodowej, zachowania narodowej kultury, tradycji, zwyczajów, pamięci historycznej oraz zapewnienia jego dalszego funkcjonowania jako czynnika państwowotwórczego narodu ukraińskiego*. Do zadań ustawy zaliczono również udzielenie wsparcia językowi ukraińskiemu poprzez sprzyjanie: opanowaniu tegoż języka przez obywateli; rozwojowi ukraińskiego języka migowego; stosowaniu języka ukraińskiego zgodnie z zasadami pisowni oraz innymi standardami języka państwowego; używaniu słów, zwrotów i terminów ukraińskich zamiast obcojęzycznych; przeciwdziałaniu wulgaryzacji języka; popularyzacji wiedzy na temat języka ukraińskiego i jego roli w rozwoju kultury ukraińskiej i europejskiej; popularyzacji dialektów i gwar języka ukraińskiego; oraz nauczaniu języka ukraińskiego w Ukrainie i poza jej granicami. Ponadto do zadań ustawy zaliczono upowszechnienie języka ukraińskiego w świecie oraz zapewnienie wsparcia w zakresie zaspokajania potrzeb językowych Ukraińców z diaspory oraz obywateli Ukrainy przebywających poza granicami kraju (art. 3 ust. 1-7).

W myśl przepisów ustawy Gabinet Ministrów Ukrainy zatwierdza oraz zapewnia realizację Państwowego programu sprzyjania opanowaniu języka urzędowego. Zgodnie z programem rząd podejmuje kroki mające na celu stworzenie państwowych i komunalnych kursów nauki języka państwowego skierowanych do ukraińskich obywateli oraz obcokrajowców i bezpaństwowców, a także rozpoczyna działania przewidujące zapewnienie niezbędnych warunków dla rozwoju placówek oświatowych umożliwiających opanowanie języka państwowego (art. 5 ust. 1 i 3). Zgodnie z art. 6 zawartym w rozdz. II (*Język ukraiński i obywatelstwo Ukrainy*) każdy ukraiński obywatel jest zobowiązany do znajomości języka państwowego, rolą państwa jest zaś zapewnienie obywatelom możliwości jego opanowania przy pomocy m.in. systemu placówek przedszkolnych, szkół podstawowych, średnich i zawodowych, placówek pozaszkolnych, szkół podyplomowych, wyższych i edukacji dorosłych. Przed państwem postawiono zadanie organizacji darmowych kursów języka ukraińskiego dla dorosłych i stworzenie warunków pozwalających na opanowanie tegoż języka przez tych obywateli, którzy nie mieli wcześniej takiej możliwości (art. 6 ust. 1-3). Osoby ubiegające się o obywatelstwo ukraińskie zostały zobowiązane do poświadczenia znajomości języka ukraińskiego, z wyjątkiem osób szczególnie zasłużonych dla Ukrainy, w tym odbywających służbę wojskową w armii ukraińskiej i nagrodzonych odznaczeniem państwowym, oraz osób, którym przyznanie obywatelstwa leży w interesie państwowym Ukrainy. W takim przypadku te osoby zobowiązane zostały do opanowania języka w ciągu roku od dnia otrzymania obywatelstwa. Wymagania dotyczące poziomu znajomości języka określa Narodowa Komisja ds. Standardów Języka Państwowego, tryb przeprowadzania egzaminu zaś – Gabinet Ministrów Ukrainy (art. 7 ust. 1-3).

W świetle art. 9, otwierającego rozdz. III (*Obowiązek znajomości języka państwowego*), do posługiwania się językiem państwowym podczas pełnienia obowiązków służbowych zostali zobowiązani m.in.: prezydent, członkowie rządu, samorządowcy, urzędnicy, przewodniczący administracji państwowej i ich zastępcy, oficerowie odbywający

służbę wojskową na podstawie kontraktu, policjanci, prokuratorzy, sędziowie, adwokaci, notariusze, kierownicy placówek oświatowych, pracownicy dydaktyczni, naukowo-dydaktyczni i naukow⁶⁸, pracownicy medyczni państwowych oraz komunalnych placówek służby zdrowia. Wymagania dotyczące poziomu znajomości języka państwowego określa komisja ds. standardów języka ukraińskiego. Ona też wydaje właściwe certyfikaty potwierdzające znajomość języka (art. 10 ust. 1-3).

Artykuły rozdz. IV ustawy regulują stosowanie języka państwowego w pracy organów państwowych, organów ARK i samorządu terytorialnego, a także przedsiębiorstw, instytucji i organizacji państwowych oraz komunalnych (art. 12-19). Artykuły rozdz. V dotyczą stosowania języka ukraińskiego w poszczególnych sferach publicznych: stosunku pracy, oświaty, nauki, kultury, telewizji i radiofonii, drukowanych środków masowej informacji, wydawania i kolportażu książek, programów komputerowych i stron internetowych, ogłoszeń, imprez masowych, obsługi konsumentów, dokumentacji technicznej i projektowej, reklamy, ochrony zdrowia, sportu, telekomunikacji i poczty oraz transportu (art. 20-36). Ponadto regulują kwestię prowadzenia akt, przepływu dokumentów, korespondencji i sprawozdawczości organizacji społecznych, partii politycznych i innych osób prawnych, a także podań kierowanych do wymienionych podmiotów (art. 37-38).

Rozdział VI ustawy dotyczy stosowania języka ukraińskiego w nazwach własnych oraz imionach (art. 39-42), rozdz. VII reguluje kwestię zapewnienia standardów języka państwowego (art. 43-48), a VIII – ochrony języka państwowego (art. 49-57). W rozdziale IX i zarazem ostatnim zawarte zostały przepisy końcowe i przejściowe. W myśl tych przepisów ustawa miała wejść w życie po upływie dwóch miesięcy od dnia jej opublikowania, z wyłączeniem szeregu norm, które miały nabrać mocy prawnej w późniejszym terminie. Takie rozwiązanie przewidziano m.in. w przypadku: art. 23 ust. 6 (dotyczącego języka dystrybucji i wyświetlania filmów) oraz art. 26 (dotyczącego sfery wydawania i kolportażu książek), których przepisy miały zacząć obowiązywać po upływie dwóch lat od dnia wejścia w życie ustawy; art. 30 (dotyczącego sfery obsługi konsumenta), którego normy miały wejść w życie po 18 miesiącach; art. 25, którego przepisy miały zacząć obowiązywać po 30 miesiącach w przypadku ogólnopństwowych i regionalnych drukowanych środków masowego przekazu oraz po 60 miesiącach w przypadku mediów lokalnych.

INSTYTUCJA PEŁNOMOCNIKA DS. OCHRONY JĘZYKA PAŃSTWOWEGO

W celu zapewnienia funkcjonowania języka ukraińskiego w poszczególnych obszarach życia społecznego na mocy przepisów ustawy powołana do życia została instytucja Pełnomocnika ds. Ochrony Języka Państwowego. Do jego zadań zaliczono ochronę języka ukraińskiego jako języka państwowego, ochronę prawa obywateli ukraińskich do otrzymywania informacji i usług w tymże języku na terytorium całej Ukrainy oraz eliminację

⁶⁸ Z wyjątkiem zaproszonych cudzoziemców i bezpaństwowców zatrudnionych na czas określony oraz nauczycieli języka obcego.

ograniczeń w zakresie stosowania języka państwowego (art. 49 ust. 2). Z zamiarem zapewnienia możliwości realizacji powyższych zadań, ombudsmana językowego wyposażono w szereg uprawnień, w tym przedkładanie rządowi propozycji pozwalających na realizację polityki państwa w zakresie ochrony języka państwowego, zapewnienia wszechstronnego rozwoju i funkcjonowania tego języka w określonych obszarach życia społecznego na całym terytorium państwa, a także zaspokajania potrzeb językowych Ukraińców poza granicami kraju. Do kompetencji pełnomocnika zaliczono również monitorowanie wdrażania w życie prawa o języku państwowym i programów państwowych zapewniających rozwój i funkcjonowanie języka ukraińskiego; rozpatrywanie skarg osób fizycznych i prawnych dotyczących nieprzestrzegania prawa o języku państwowym przez organy państwowe i samorządowe, przedsiębiorstwa, instytucje i organizacje, inne osoby prawne oraz osoby fizyczne; a także składanie podań do Komisji ds. Wyższego Korpusu Służby Cywilnej, ministerstw i innych centralnych organów władzy wykonawczej, rządu ARK, obwodowych administracji państwowych oraz kijowskiej i sewastopolskiej miejskiej administracji państwowej w sprawie przeprowadzenia dochodzenia służbowego i pociągnięcia do odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników w związku ze złamaniem prawa o języku państwowym. Ponadto do kompetencji ombudsmana zaliczono sporządzanie protokołów i nakładanie kar oraz sprawowanie kontroli nad działalnością powoływanych przez niego przedstawicieli (art. 49 ust. 4). Pełnomocnik corocznie przygotowuje oraz przedkłada rządowi i podaje do wiadomości publicznej sprawozdanie ze swojej działalności i stanie przestrzegania przepisów ustawy (art. 49 ust. 5).

Pełnomocnik ds. Ochrony Języka Państwowego jest powoływany i odwoływany przez rząd, do zgłaszania kandydatów zostali zaś uprawnieni: Pełnomocnik Rady Najwyższej Ukrainy ds. Praw Człowieka, kierownik centralnego organu władzy wykonawczej właściwego ds. kształtowania i realizacji państwowej polityki prawnej oraz kierownik centralnego organu władzy wykonawczej właściwego ds. państwowej polityki językowej (art. 50 ust. 1 i 2). Od kandydata na stanowisko ombudsmana językowego jest wymagane: obywatelstwo Ukrainy, ukończony 35. rok życia, wykształcenie wyższe, znajomość języka państwowego i języka angielskiego, doświadczenie w zakresie działalności na rzecz ochrony praw człowieka lub ochrony języka państwowego, a także zdolność do wykonywania obowiązków służbowych na podstawie posiadanego doświadczenia, cech moralnych oraz poziomu wykształcenia i profesjonalizmu (art. 50 ust. 4). Jednocześnie w świetle norm ustawy językowej kandydatem na stanowisko pełnomocnika nie może zostać osoba, która została pociągnięta do odpowiedzialności za naruszenie przepisów tejże ustawy, a także osoba uczestnicząca w próbach wprowadzenia oficjalnej wielojęzyczności wbrew konstytucji oraz ustalonej procedurze konstytucyjnej (art. 50 ust. 5). Pełnomocnik powoływany jest na pięcioletnią kadencję z możliwością jednej reelekcji (art. 50 ust. 11).

Jako pierwsza urząd Pełnomocnika ds. Ochrony Języka Państwowego objęła Tetiana Monachowa, powołana przez Gabinet Ministrów Ukrainy 27 listopada 2019 r.⁶⁹

⁶⁹ *Rozporządzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 lystopada 2019 r. Pro pryznachennya Monakhovoyi T. V. Upovnovazhenym iz zakhystu derzhavnoyi movy*, [online] <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pryznachennya-monakhovoyi-t-v-u-a1136r>, 21 XI 2024.

Jednak już w kwietniu podała się do dymisji, wskazując, iż w ciągu pół roku obejmowania urzędu nie udało jej się doprowadzić do utworzenia sekretariatu ombudsmana, czemu na drodze miał stanąć brak woli politycznej w obozie rządzącym. Otóż, kiedy kwestia utworzenia sekretariatu miała wreszcie zostać rozpatrzona przez rząd, okazało się, że w dniu głosowania wykreślono ją z porządku obrad. Utworzenie sekretariatu pozwoliłoby na otrzymanie środków finansowych z budżetu na prowadzenie działalności przez pełnomocnika⁷⁰. Pomimo początkowych problemów z funkcjonowaniem instytucji ombudsmana ostatecznie miała ona jednak okazać się skutecznym mechanizmem wcielenia w życie przepisów ustawy o języku państwowym⁷¹.

8 lipca 2020 r. ukraiński rząd na stanowisko ombudsmana językowego wybrał Tarasa Kreminia, którego kandydaturę zgłosiło ministerstwo sprawiedliwości⁷². W 2021 r. pełnomocnik przygotował pierwsze roczne sprawozdanie (za rok 2020) o stanie przestrzegania ustawy o języku państwowym. Taras Kremin zaznaczył w nim, iż najważniejszym czynnikiem wpływającym na sytuację związaną z realizacją przepisów ustawy była wojna hybrydowa prowadzona przez Rosję wobec Ukrainy, a jednym z zasadniczych celów tej wojny stał się język ukraiński⁷³. Równocześnie ombudsman zauważył, iż dwa lata, które upłynęły od chwili uchwalenia ustawy, należy ocenić pozytywnie. O tym miało przesądzić poparcie społeczeństwa dla ustawy, rozumienie jej aktualności i gotowość do przestrzegania przepisów, w tym budzących najwięcej emocji. To właśnie poparcie społeczne miało stać się główną przeszkodą uniemożliwiającą przeciwnikom ustawy dokonanie zmian przepisów dotyczących sfery oświaty i usług oraz odpowiedzialności administracyjnej za naruszenie norm prawa językowego. Jednocześnie T. Kremin wezwał do zaprzestania wykorzystywania kwestii językowej w celach politycznych oraz zapewnienia kompleksowej i konsekwentnej polityki wspierającej funkcjonowanie języka państwowego. Powyższe miało zapewnić zwiększenie szacunku społeczeństwa do władzy oraz zostać pozytywnie ocenione przez historię⁷⁴.

Drugie coroczne sprawozdanie (za rok 2021) zostało przygotowane już w warunkach pełnowymiarowej wojny rosyjsko-ukraińskiej. Zaznaczono w nim, iż pomimo ataków skierowanych wobec ustawy oraz russyfikacji terenów okupowanych pozycja języka ukraińskiego uległa wzmocnieniu. Wskazano na bardzo duży odsetek Ukraińców (83%) opowiadających się za statusem języka ukraińskiego jako jedynego

⁷⁰ *Movna ombudsmen Monakhova zvil'nyayet'sya*, Ukrajina Moloda, 24 IV 2020, [online] <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/188/145670/>, 21 XI 2024.

⁷¹ N. Gergalo-Dąbek, *Instytucja ombudsmana języka państwowego na Ukrainie. Uwarunkowania, podstawy prawne, działalność*, „Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne” 2021, t. 7, nr 1, s. 126-134.

⁷² *Upovnovazheny iz zakhystu derzhavnoyi movy shlyakhom reytynhovoho holosuvannya obrany Taras Kremin'*, Uryadovyy portal, 8 VII 2020, [online] <https://www.kmu.gov.ua/news/upovnovazhenim-iz-zahistu-derzhavnoyi-movi-shlyahom-rejtingovogo-golosuvannya-obranij-taras-kremin>, 21 XI 2024.

⁷³ T. Kremin' T. i in., *Richnyy zvit pro stan dotrymannya Zakonu Ukrainy „Pro zabezpechennya funktsionuvannya ukrayins'koyi movy yak derzhavnoyi” u 2020 rotsi*, Kyiv 2021, s. 4.

⁷⁴ *Tamże*, s. 4-6.

języka państwowego oraz zaznaczono, że jest to największy jak dotąd poziom poparcia⁷⁵. Wśród sukcesów osiągniętych w 2021 r. w kontekście zapewnienia funkcjonowania języka ukraińskiego wymieniono wejście w życie 16 stycznia art. 30 ustawy o języku państwowym, dotyczącego sfery obsługi konsumenta. Podkreślono przy tym nieudane próby zwolenników *ruskiego miru* zdyskredytowania przepisów dotyczących stosowania języka ukraińskiego podczas obsługi lub udzielania informacji, jak również nieudane próby zniesienia odpowiedzialności administracyjnej za naruszenie powyższych norm. Do zwycięstw języka ukraińskiego odniesionych w 2021 r. zaliczono także zakończoną niepowodzeniem próbę doprowadzenia do uchylenia ustawy językowej. Otóż w lipcu tegoż roku SK orzekł o zgodności ustawy z konstytucją. Jako kolejny sukces traktowano wejście w życie przepisów dotyczących wprowadzenia obowiązkowego egzaminu z języka państwowego dla urzędników oraz osób ubiegających się o ukraińskie obywatelstwo. 16 lipca 2021 r. komisja ds. standardów języka państwowego rozpoczęła procedurę przeprowadzania egzaminów oraz wydawania stosownych certyfikatów potwierdzających poziom znajomości języka. Tego dnia weszły też w życie normy art. 23 dotyczące języka w sferze kultury, w tym obowiązku prezentowania filmów w języku państwowym. Pomimo oporu części stacji telewizyjnych zdecydowana większość z nich w drugim półroczu 2021 r. prezentowała już filmy w języku ukraińskim. Zwrócono ponadto uwagę na znaczną pracę wykonaną w 2021 r. w zakresie ukrainizacji gazet i czasopism ogólnokrajowych oraz regionalnych⁷⁶.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując, należy zaznaczyć, iż kwestia polityki językowej w okresie niepodległości Ukrainy przykuwała znaczną uwagę zarówno poszczególnych sił politycznych, jak i społeczeństwa ukraińskiego. Różnie jednak postrzegano zagadnienie uregulowania kwestii językowej. Jedni domagali się zwiększenia statusu języka rosyjskiego, drudzy zaś podkreślali potrzebę zapewnienia wsparcia językowi ukraińskiemu, które pozwoliłoby na zwiększenie jego obecności w poszczególnych obszarach życia społecznego, dotychczas zdominowanych przez język rosyjski. Przez znaczny okres niepodległości kwestie językowe regulowała Ustawa o językach w Ukrainie uchwalona w 1989 r., a więc jeszcze przed odrodzeniem ukraińskiej państwowości. Ustawa ta została uchylona dopiero w wyniku przyjęcia w 2012 r. Ustawy o zasadach państwowej polityki językowej, zgłoszonej przez polityków prorosyjskiej PR. Ta wiodąca wówczas siła polityczna podczas głosowania uzyskała poparcie KPU, będącej podobnie jak PR konsekwentnym zwolennikiem zwiększenia statusu języka rosyjskiego, a ponadto NP przewodniczącego RN Wołodymyra Łytwyna. Przyjęcie ustawy było jednoznaczne ze zmianą polityki językowej państwa. Podnosiła ona w sposób istotny pozycję języka rosyjskiego, który

⁷⁵ *Richnyy zvit pro stan dotrymannya Zakonu Ukrainy „Pro zabezpechennya funktsionuvannya ukrajin-s'koyi movy yak derzhavnoyi” u 2021 rotsi*, Upovnovazheniy iz zakhystu derzhavnoyi movy 2022, s. 3.

⁷⁶ *Tamże*, s. 4-5.

uzyskał możliwość stania się językiem regionalnym w co najmniej 14 jednostkach administracyjnych najwyższego szczebla. Wprowadzenie oficjalnej dwujęzyczności spotkało się ze znaczną krytyką sił opozycyjnych, w tym Ojczyzny, UDAR-u, Swobody, NU, a ponadto dużej części społeczeństwa, m.in. przedstawicieli świata nauki i kultury, ekspertów i aktywistów społecznych, którzy widzieli w niej zagrożenie dla rozwoju i funkcjonowania języka ukraińskiego.

Zwycięstwo Euromajdanu i odsunięcie W. Janukowycza i PR od władzy umożliwiło zmianę polityki językowej. Prace nad nową ustawą zostały uwieńczone przyjęciem w 2019 r. Ustawy o zapewnieniu funkcjonowania języka ukraińskiego jako języka państwowego, gwarantującej zwiększenie obecności języka ukraińskiego w poszczególnych obszarach życia społecznego, m.in. w sferze kultury, sportu, telewizji i radiofonii, drukowanych środków masowego przekazu, wydawania i kolportażu książek czy obsługi konsumentów. Warto podkreślić, iż ustawa uzyskała poparcie aż pięciu frakcji parlamentarnych spośród sześciu utworzonych w wyniku przeprowadzenia przyspieszonych wyborów parlamentarnych w 2014 r. Były to frakcje „partii Majdanu”, a więc ugrupowań podzielających ideały Rewolucji Godności: BPP, NF, Samopomoc, RPOL oraz Ojczyzna. Jedyną siłą parlamentarną w RN VIII kadencji, która wystąpiła przeciw przyjęciu ustawy, była prorosyjska OB, kontynuująca tradycje PR. Podobnie jak jej poprzedniczka, stawiała sobie za cel utrzymanie wpływów języka rosyjskiego w Ukrainie.

Agresja Rosji wobec Ukrainy, rozpoczęta w 2014 r., w dużym stopniu ograniczyła znaczenie partii prorosyjskich, dla których charakterystyczne były m.in. postulaty dotyczące zwiększenia statusu języka rosyjskiego nad Dnieprem. Najlepszym tego przykładem były wyniki wyborów parlamentarnych w 2014 i w 2019 r., w rezultacie których klauzulę zaporową pokonało także tylko jedno ugrupowanie o charakterze otwarcie prorosyjskim (Platforma Opozycyjna – Na Rzecz Życia). W związku z pełnowymiarową wojną rozpoczętą przez Rosję w 2022 r. siły polityczne opowiadające się za zwiększeniem pozycji języka rosyjskiego uległy natomiast dalszej – i przy tym znacznie szybszej – marginalizacji. Sprzyjało temu przyspieszenie procesu delegalizacji partii, których przedstawiciele podjęli współpracę z FR lub też usprawiedliwiali jej agresję. Dlatego też polityka językowa wspierająca odrodzenie języka ukraińskiego, zapewniająca jego rozwój i funkcjonowanie w poszczególnych obszarach życia społecznego może być realizowana skuteczniej niż dotychczas.

BIBLIOGRAFIA

- 69 *instytutysij bromads'koho suspil'stva zaklykaly Lytvyna ne pidpysuvaty provokatsijnnyj zakon (o-projekt)*, Sayt Maydan, 6 VII 2012, [online] <https://maidan.org.ua/es/2012/07/69-instytutysij-hromadyanskoho-suspilstva-zaklykaly-lytvyna-ne-pidpysuvaty-provokatsijnnyj-zakonoprojekt/>.
- Aktsiji proty „movnoho zakonu” vidbuvayut'sya v bahat'okh mistakh Ukrainy*, UNIAN, 5 VII 2012, [online] <https://www.unian.ua/politics/669714-aktsiji-proti-movnoho-zakonu-vidbuvayut-sya-v-bagatoh-mistah-ukrajini.html>.

- Andrushko S., *Holosuvannya za movnyy zakonoproekt – ne diysne?*, Ukrainśka, 6 VI 2012, [online] <https://blogs.pravda.com.ua/authors/andrushko/4fcf5283e29da/>.
- Baluk W., *Koncepcje polityki narodowościowej Ukrainy. Tradycje i współczesność*, Wrocław 2002.
- Besters-Dil'ger Yu., *Movna polityka u zasobakh masovoyi informatsiyi*, [w:] *Movna polityka ta movna sytuatsiya v Ukraini: analiz i rekomendatsiyi*, red. Yu. Besters-Dil'ger, Kyiv 2010.
- Besters-Dilger J., *The Ukrainian Language in Education and Mass Media*, „Harvard Ukrainian Studies” 2007, vol. 29, no. 1/4.
- Bowring B., *Language Policy in Ukraine: International Standards and Obligation, and Ukrainian Law and Legislation*, [w:] *Language Policy and Language Situation in Ukraine: Analysis and Recommendations*, ed. J. Besters-Dilger, Frankfurt am Main 2009.
- Boyko I., *Nazvano ukrayins'kykh zirok, yaki pereyshly na derzhavnu movu*, UNIAN, 10 IV 2022, [online] <https://www.unian.ua/lite/stars/nazvano-ukrajinskih-zirok-yaki-pereyshli-na-derzhavnu-movu-11780328.html>.
- Bukatyuk U., *Shtraf za vidmovu obsluhovuvaty ukrayins'koyu. Shcho mozhe zminyty zakon pro movu*, Espresso, 4 X 2018, [online] https://espresso.tv/article/2018/10/02/shtraf_za_vidmovu_obsluhovuvaty_ukrayinskoyu_scho_mozhe_zminyty_zakon_pro_movu.
- Gajda S., *Językowa przyszłość a polityka językowa*, [w:] *Polska polityka językowa w Unii Europejskiej*, red. J. Warchala, D. Krzyżyk, Katowice 2008.
- Gergalo-Dąbek N., *Instytucja ombudsmana języka państwowego na Ukrainie. Uwarunkowania, podstawy prawne, działalność*, „Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne” 2021, t. 7, nr 1.
- Hoshovśka V.A., *Movna polityka v Ukraini: navchal'no-metodychni materialy*, Kyiv 2013.
- Hrushets'kyi A., *Dynamika stavlennya do statusu rosiys'koyi movy v Ukraini*, Kyivśkyi mizhnarodnyy instytut sotsiologii, 12 III 2024, [online] https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1385&page=1&fbclid=IwAR0L3PT0v4OrZQIazh3gDmA9oaj4f3_C0AA0PllcFoV-xVP_NUOKGF5Zp8.
- Identychnist' bromadyan Ukrainy: tendentsiyi zmin (cherven' 2024r.)*, Razumkov centre, 24 VII 2024, [online] <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>.
- Kahuy P., *„Movnyy maydan” 2012 roku, yakyy pereduvav Revolyutsiyi hidnosti (40 fotobrafy)*, Radio Svoboda, 3 VII 2020, [online] <https://www.radiosvoboda.org/a/30704043.html>.
- Kalynovśka O., *Movna sytuatsiya v sferi osvity*, [w:] *Movna polityka ta movna sytuatsiya v Ukraini: analiz i rekomendatsiyi*, red. Yu. Besters-Dil'ger, Kyiv 2010.
- Khmel'ko V.Ye., *Linhvo-etnichna struktura Ukrainy: rehional'ni osoblyvosti y tendentsiyi zmin za roky ne nezalezhnosti*, 2004, [online] <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/707e079a-fa2e-4efd-a30c-b05539a42f05/content>.
- Khmel'nyts'ka V., *Badoyev, Dantes, Byednyakov: khto z ukrayins'kykh zirok pereyshov na derzhavnu movu vid pochatku viyny*, TSN, 5 VI 2022, [online] <https://tsn.ua/glamur/badoyev-dantes-byednyakov-hto-z-ukrayinskih-zirok-pereyshov-na-derzhavnu-movu-vid-pochatku-viyni-2079382.html>.
- Khmel'nyts'ka V., *„Osobyste rishennya kozhnoho”: Yaremchuk rozpoviv, chomu hravtsi zbirnoyi povnistyu pereyshly na ukrayins'ku movu*, TSN, 3 VI 2022, <https://tsn.ua/prosport/osobyste-rishennya-kozhnogo-yaremchuk-rozpoviv-chomu-gravci-zbirnoyi-povnistyu-pereyshli-na-ukrayinsku-movu-2077963.html>.

- Khotyn R., *Viyna i mova. Yak abresiya Rosiyyi pryskoryla „lahidnu ukrajinizatsiyu”*, Radio Svo-boda, 18 II 2024, [online] <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-i-ukrayinska-mova/32820956.html>.
- Kocherhan M., *Movna sytuatsiya i movna polityka v Ukraini*, „Svitohlyad” 2008, nr 2.
- Komitet doopratsyuvav zakon pro movu: rozblyanuly 2059 popravok, Ukrainy's'ka pravda, 19 XII 2018, [online], <https://www.pravda.com.ua/news/2018/12/19/7201751/>.
- Konstytutsiya (Osnovnyy Zakon) Ukrainy's'koyi Radyans'koyi Sotsialistychnoyi Respubliki pry-nyyata pozacherbovoyu s'omoyu sesiyeyu Verkhovnoyi Rady Ukrainy's'koyi RSR dev'yatoho sklykannya 20 kvitnya 1978 roku, [online] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09/ed19891027#Text>.
- Konstytutsiya Ukrainy vid 28 chervnya 1996 r., VVR 1996, № 30, st. 141.
- Konstytutsiynyy sud vidkryv provadzhennya shchodo „movnoho zakonu”, UNIAN, 13 II 2015, [online] <https://www.unian.ua/politics/1044012-konstitutsiyniy-sud-vidkryv-provadjenny-a-schodo-movnogo-zakonu.html>.
- Kovach L., *Movna sytuatsiya ta movna polityka v Ukraini*, „Naukovi zapysky Instytutu poli-tychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I.F. Kurasa Nan Ukrainy” 2010, nr 2(46).
- Kremin' T. i in., *Richnyy zvit pro stan dotrymannya Zakonu Ukrainy „Pro zabezpechennya funkcionuvannya ukrajin's'koyi movy yak derzhavnoyi” u 2020 rotsi*, Kyiv 2021.
- Kulyk V., *Language Policy in the Ukrainian Media: Authorities, Producers and Consumers*, „Eu-rope-Asia Studies” 2013, vol. 65, no. 7.
- Kulyk V., *Movna polityka ta suspil'ni nastanovy shchodo neyi pislya Pomaranchevoyi revolyutsiyi*, [w:] *Movna polityka ta movna sytuatsiya v Ukraini: analiz i rekomendatsiyi*, red. Yu. Bes-ters-Dil'ger, Kyiv 2010.
- Kulyk V., *Movna polityka*, [w:] *Politychna entsyklopediya*, hol. redkol. Yu. Levenets', Kyiv 2011.
- Lubaś W., *Polityka językowa*, Opole 2009.
- Lubaś W., *Spoleczne uwarunkowania współczesnej polszczyzny. Szkice socjolingwistyczne*, Kra-ków 1979.
- Łuczak J., *Polityka językowa Unii Europejskiej*, Warszawa 2010.
- Masenko L., *Movna Sytuatsiya Ukrainy: sotsiolinhvistichnyy analiz*, [w:] *Movna polityka ta mo-vna sytuatsiya v Ukraini: analiz i rekomendatsiyi*, red. Yu. Besters-Dil'ger, Kyiv 2010.
- Masenko L., *Yevropeys'ka khartiya yakinstrument rozkolu krayiny*, „Den” 2012, nr 128, [online] <https://day.kyiv.ua/article/podrobytsi/yevropeyska-khartiya-yak-instrument-rozkolu-krayiny>.
- Milanova Ya., *Rada ukhvalyla zakon pro movu, yakyy rozblyadala dva misyatsi*, Ukrainy's'ka pra-vda, 25 IV 2019, [online] <https://www.pravda.com.ua/news/2019/04/25/7213533/>.
- Movna ombudsmen Monakhova zvil'nyayet'sya*, Ukraina Moloda, 24 IV 2020, [online] <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/188/145670/>.
- Movnyy sklad naselennya Ukrainy za danymy vseukrayins'koho perepysu naselennya*, Derzha-vnyy komitet statystyky Ukrainy, [online] <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>.
- Opinion on the Draft Law on languages in Ukraine Adopted by the Venice Commission at its 86th Plenary Session (Venice, 25-26 March 2011)*, CDL-AD(2011)008-e, European Commission for Democracy through Law, [online] [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)008-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)008-e).

- Opozytsiya hotova do radykal'nykh diy proty movnoho zakonu*, BBC News Ukrainy, 4 VII 2012, [online] https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2012/07/120704_language_opposition_hk.
- Pietnoczka P., *Partie polityczne w niepodległej Ukrainie 1991-2007*, Olsztyn 2014.
- Pietnoczka P., *Polityka językowa w świetle dokumentów programowych ukraińskich partii politycznych*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2024, nr 2(41).
- Pietnoczka P., *Sytuacja językowa na Ukrainie w świetle powszechnego spisu ludności oraz badań socjologicznych*, „Sprawy Narodowościowe. Seria nowa” 2018, nr 50.
- Pisarek W., *Polityka językowa w wybranych krajach europejskich*, [w:] *Polska polityka językowa w Unii Europejskiej*, red. J. Warchała, D. Krzyżyk, Katowice 2008.
- Pislya skasuvannya zakonu Kivalova-Kolesnichenka neobkbidno pryjnyaty novyy zakon pro movu – hromadskist' (infobrafika)*, Portal movnoyi polityky, 6 III 2018, [online] <http://language-policy.info/2018/03/pislya-skasuvannya-zakonu-kivalova-kolesnichenka-neobhiddo-pryjnyaty-novyj-zakon-pro-movu-hromadskist/>.
- Poimenne holosuvannya pro proekt Zakonu pro zabezpechennya funktsionuvannya ukrayins'koyi movy yak derzhavnoyi (№5670-d) – za osnovu*, [online] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_arh_golos?g_id=2026508&n_skl=8.
- Poimenne holosuvannya pro proekt Zakonu pro zabezpechennya funktsionuvannya ukrayins'koyi movy yak derzhavnoyi (№5670-d) – u druhomu chytanni ta v tsilomu*, [online] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_arh_golos?g_id=2338808&n_skl=8.
- Poimenne holosuvannya pro proekt Zakonu pro zasady derzhavnoyi movnoyi polityky (№ 9073) – v tsilomu*, [online] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_arh_golos?g_id=2937906&n_skl=6.
- Proekt zakonu pro zabezpechennya funktsionuvannya ukrayins'koyimovy yak derzhavnoyi*, [online] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=5670-%D0%B4&n_skl=9.
- Rada skasuvala movnyy zakon Kolesnichenka*, Ukrainy'ska pravda, 23 II 2014, [online] <https://www.pravda.com.ua/news/2014/02/23/7015948/>.
- Richnyy zvit pro stan dotrymannya Zakonu Ukrainy „Pro zabezpechennya funktsionuvannya ukrayins'koyi movy yak derzhavnoyi” u 2021 rotsi*, Upovnovazheny iz zakhystu derzhavnoyi movy 2022.
- Rishennya Konstytutsijnoho Sudu Ukrainy vid 28 lyutoho 2018 r. u spravi za konstytutsijnym podannym 57 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrainy (konstytutsijnosti) Zakonu Ukrainy „Pro zasady derzhavnoyi movnoyi polityky”*, Sprava № 2-r/2018.
- Rishennya Konstytutsijnoho Sudu Ukrainy vid 14 hrudnya 1999 r. u spravi za konstytutsijnym podannym 51 narodnoho deputata Ukrainy pro ofitsiynne tlumachennya polozhen' statti 10 Konstytutsiyi Ukrainy shchodo zastosuvannya derzhavnoyi movy orhanamy derzhavnoyi vlady, orhanamy mistsevoho samovryaduvannya ta vykorystannya yiyi u navchal'nomu protsesi v navchal'nykh zakladakh Ukrainy (sprava pro zastosuvannya ukrayins'koyi movy)*, Sprava № 1-6/99.
- Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 lystopada 2019 r. Pro pryznachennya Monakhovoyi T. V. Upovnovazhenym iz zakhystu derzhavnoyi movy*, [online] <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pryznachennya-monakhovoyi-t-v-u-a1136r>.

- Shamayda T., „*My shchos' zadumaly*”. *Yak pochynalas' robota nad movnym zakonom*, Portal movnoyi polityky, 26 IV 2019, [online] <https://language-policy.info/2019/04/my-schos-zadumaly-yak-pochynalas-robota-nad-movnym-zakonom/>.
- Shoste zahal'nonatsional'ne opytuvannya Movne pytannya v Ukraini*, Sotsiolohichna hrupa Reytynh, 19 III 2022.
- Slidenko I., *Ukhvaleno Rishennya Konstytutsiynoho sudu Ukrainy № 2-r/2018*, Konstytutsiynyy Sud Ukrainy, 28 II 2018, [online] <https://ccu.gov.ua/novyna/uhvaleno-rishennya-konstytutsiynogo-sudu-ukrainy-no-2-r2018-1>.
- Teres N., *Movna polityka v Ukrainiv umovakh parlaments'kykh vyboriv 2012 roku*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K – Politologia” 2014, vol. 21, nr 1.
- Uhoda pro koalitsiyu deputats'kykh fraktsiy „Yevropeys'ka Ukraina*”, Verkhovna Rada Ukrainy vo's'moho sklykannya 2014.
- Upovnovazheny iz zakhystu derzhavnoyi movy shlyakhom reytynhovoho holosuvannya obrannyi Taras Kremin'*, Uryadovyy portal, 8 VII 2020, [online] <https://www.kmu.gov.ua/news/upovnovazhenim-iz-zahistu-derzhavnoyi-movi-shlyahom-rejtingovogo-golosuvannya-obra-nij-taras-kremin>.
- Usenko I., *Pravovi aspekty movnykh problem v nezalezhniy Ukraini*, [w:] *Ukraina. 25 lat na drodze niepodległości*, red. P. Pietnoczka, H. Stroński, Olsztyn 2017.
- Z'obro O., *V Ukraini de-yure – ukraiyins'ka mova, de-fakto – surzhyk*, Vysokyy zamok, 5 X 2012, [online] <https://wz.lviv.ua/statyi/120450-v-ukraini-de-iure-ukrainska-mova-de-fakto-surzhyk>.
- Zakon Ukraiyins'koyi Radyans'koyi Sotsialistychnoyi Respubliki vid 27 zhovtnya 1989 r. Pro zmiyny i dopovnnennya Konstytutsiyi (Osnovnoho zakonu) Ukraiyins'koyi RSR*, VVR 1989, № 45, st. 624.
- Zakon Ukraiyins'koyi Radyans'koyi Sotsialistychnoyi Respubliki vid 28 zhovtnya 1989 r. Pro movy v Ukraiyins'kiy RSR*, VVR 1989, Dodatok do № 45, st. 631.
- Zakon Ukrainy vid 25 kvitnya 2019 r. Pro zabezpechennya funktsionuvannya ukraiyins'koyi movy yak derzhavnoyi*, VVR 2019, № 21, st. 81.
- Zakon Ukrainy vid 3 lypnya 2012 r. Pro zasady derzhavnoyi movnoyi polityky*, VVR 2013, № 23, st. 218.
- Zieliński E., *System konstytucyjny Ukrainy*, Warszawa 2007.

Paweł PIETNOCZKA – doktor habilitowany nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji, adiunkt w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawsko-Mazurskiego w Olsztynie. Zainteresowania badawcze koncentruje na przemianach społeczno-politycznych zachodzących w Europie Wschodniej, ze szczególnych uwzględnieniem Ukrainy. Autor kilkudziesięciu publikacji, w tym monografii: *Partie polityczne w niepodległej Ukrainie 1991-2007* (Olsztyn 2014) oraz *Ukraińskie partie polityczne wobec polityki zagranicznej Ukrainy (1991-2019)* (Poznań 2023).